

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ČESKO-NĚMECKÝCH AREÁLOVÝCH STUDIÍ A GERMANISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

KOLEKTIVIZACE ZEMĚDĚLSTVÍ NA TŘEBOŇSKU

Vedoucí práce: PhDr. Miroslav Šepták, Ph.D.
Autor práce: Iva Dundová
Studijní obor: Česko-německá areálová studia
Ročník: 4.

2020

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice, 10. května 2020 Iva Dundová

Poděkování

Na tomto místě chci poděkovat své babičce, která mi byla velkou inspirací při vzniku námětu na kvalifikační práci. Děkuji za poskytnutí rozhovorů, za pomoc při rozluštění písma z rodinných zápisů a připomenutí, že některé události z naší historie nesmí být nikdy zapomenuty.

Velké díky patří zároveň panu doktoru Miroslavu Šeptákovi, Ph.D., za odborný dohled, věcné připomínky, a vstřícnost při konzultacích během mého individuálního studijního plánu.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá tématem kolektivizace zemědělství na Třeboňsku v období 1948–1960. Důraz je kladen na přiblížení regionálních aspektů v tomto regionu. Práce je rozdělena do dvou částí. Nejdříve je čtenář obeznámen s procesem kolektivizace zemědělství v Československu. Tato část charakterizuje zemědělskou politiku KSČ, Jednotná zemědělská družstva a představuje hlavní etapy procesu. V druhé části jsou vylíčeny regionální specifika kolektivizace v okrese Třeboň. Součástí práce je případová studie v obci Břilice. Závěrečná kapitola se věnuje důsledkům kolektivizace demonstrovaných na případové studii.

Klíčová slova:

Kolektivizace, Kulak, Třeboňsko, Jednotné zemědělské družstvo, Perzekuce

Abstract

The bachelor's thesis deals with the topic of collectivization of agriculture in the Třeboň region in the period 1948–1960. Emphasis is placed on the approximation of regional aspects in this region. The work is divided into two parts. First, the reader is acquainted with the process of collectivization of agriculture in Czechoslovakia. This part characterizes the agricultural policy of the Communist Party, the United Agricultural Cooperatives and presents the main stages of the process. The second part describes the regional specifics of collectivization in the district of Třeboň. Part of the work is a case study in the village Břilice. The final chapter deals with the consequences of collectivization demonstrated in the case study.

Key words:

Collectivization, Kulak, Třeboň region, United Agricultural Cooperative, Persecution

Obsah

Seznam použitých zkratk	7
1 Úvod	8
2 Kolektivizace zemědělství v Československu	11
2.1 Zemědělství v ČSR po 2. světové válce	14
2.2 Zemědělská politika KSČ	15
2.3 Jednotná zemědělská družstva jako nástroj kolektivizace	18
2.4 Hlavní etapy kolektivizace	21
2.4.1 Přípravná fáze (1948–1950)	21
2.4.2 Boj proti vesnickému boháči (1950–1953)	22
2.4.3 Krize kolektivizace (1953–1954)	25
2.4.4 Závěrečná fáze (1954–1960)	26
3 Kolektivizace zemědělství na Třeboňsku	29
3.1 Vymezení Třeboňska	29
3.2 Obecná charakteristika kolektivizace na Třeboňsku	31
3.2.1 Vystěhované zemědělské obyvatelstvo v okrese Třeboň	32
3.3 Případová studie Břilice – rodina Pavelcova	33
3.3.1 Počátky pronásledování	34
3.3.2 Zabavování majetku a zvyšování dodávek	35
3.3.3 Vykonstruovaný proces – vstup do JZD	37
3.4 Důsledky kolektivizace ČSR / Břilice	39
4 Závěr	43
Seznam literatury a zdrojů	44

Seznam použitých zkratk

ČSD – Československá sociální demokracie

ČSL – Československá strana lidová

ČSNS – Československá strana národně socialistická

DS – Demokratická strana

HSLŠ – Hlinkova slovenská ľudové strana

JZD – Jednotná zemědělská družstva

KSČ – Komunistická strana Československa

KSS – Komunistická strana Slovenska

KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu

MNV – Místní národní výbor

MO KSČ – Místní organizace Komunistické strany Československa

ONV – Okresní národní výbor

OV KSČ – Okresní výbor Komunistické strany Československa

RSZML – Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu

SNB – Státní Národní bezpečnost

SOkA – Státní okresní archiv

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

StB – Státní bezpečnost

TNP – Tábory nucené práce

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

1 Úvod

Téma kolektivizace zemědělství na Třeboňsku jsem si pro svou bakalářskou práci vybrala, protože se podle mého názoru jedná o neprobádanou oblast výzkumu na regionální úrovni, již bude s odstupem času stále složitější prozkoumat. Od započetí násilné kolektivizace, jež znamenala až na malé výjimky likvidaci veškerého soukromého zemědělství v Československu, uběhlo sedmdesát let. Za tuto dobu se zde vystřídaly necelé tři lidské generace. Ptám se, jak je možné setkat se v dnešní době s podivem některých svých vrstevníků o tom, jakých zločinů a v jakém rozsahu se vláda komunistické strany nejen na rolnících dopouštěla. Z tohoto důvodu považuji připomínání tohoto období za velmi důležité.

Motivací pro zpracování tématu se stala má babička, která prožila represe ve všech fázích kolektivizace a její vyprávění ve mně vyvolalo touhu po zjištění bližších informací o regionu, kde má naše rodina kořeny již od 15. století.

Hlavním cílem mé bakalářské práce je přiblížení regionálních aspektů a specifík kolektivizace na příkladu Třeboňska. Analytická sonda je zaměřená na období 1948–1960 a vychází z rozboru rukopisných nepublikovaných poznámek soukromé (rodinné) provenience. Poznatky získané studiem a analýzou těchto dokumentů jsou doplněny využitím metod orální historie a zohledněním odborné literatury.

Práci jsem rozdělila do dvou částí. V první části se věnuji obecnému představení kolektivizace zemědělství v Československu. Dvanáctiletý kolektivizační proces lze rozdělit do několika etap, v jehož průběhu se neustále stupňoval tlak na jeho dokončení. Úvodní kapitola pojednává o ideových zdrojích kolektivizace a jejích počátcích v Sovětském svazu, po jehož vzoru započala v padesátých letech i v Československu. Blíže analyzuji zásahy do zemědělství po druhé světové válce a zaměřuji se na zemědělskou politiku KSČ, jejíž cílem bylo ovládnout veškeré vrstvy obyvatelstva, spolu s venkovem a celým agrárním sektorem. Dále představuji jednotná zemědělská družstva jako nástroj kolektivizace, který zneužil původní družstevnictví k likvidaci selského stavu.

Druhá část práce se zaměřuje na kolektivizaci zemědělství na Třeboňsku. V úvodu vymezuji oblast jak geograficky, tak historicky. Dočasné uzavření SOkA Jindřichův Hradec ve mně vyvolalo prvotní rozpaky, zda budu schopna pojednat o dané tématice

v plném rozsahu. Internetové stránky pobočky¹ uvádějí poslední dva semestry uzavření z provozních důvodů do odvolání. Přes zmíněné okolnosti přiznávám určité podcenění časového rozsahu, jelikož mi byla práce zadána v rámci rozložení studia již ve třetím ročníku. Původní plán čerpat z fondů ONV Třeboň a okresní soud Třeboň, které jsou uloženy v SOKA Jindřichův Hradec, nebylo možné v této době realizovat a inspirovalo k hledání jiných zdrojů.

Pracovníky archivu mi bylo sděleno, že dochované archiválie v okrese Třeboň již byly zpracovány archivářkou Michaelou Körnerovou Chládkovou v průběhu celostátního soupisu nuceně vystěhovaného obyvatelstva v jihočeských archivech 1949–1960², jež se zabývala rozdílností při realizaci akce „K“ (kulak) v okresech Dačice, Jindřichův Hradec a Třeboň.³ Pro zmapování počtu vystěhovaných rodin v okrese jsem proto čerpala ze zmíněného soupisu. Pro charakteristiku průběhu kolektivizace na Třeboňsku se stala primárním zdrojem studie rozdílností v těchto třech okresech.

Stěžejním zdrojem literatury, z kterého jsem čerpala v první části práce, byla monografie uspořádaná trojicí autorů Petr Blažek, Karel Jech a Michal Kubálek. Sborník „Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a střeoevropské souvislosti“⁴ z roku 2008 od P. Blažka a M. Kubálka mi byl oporou při získání širšího přehledu o tématu, jelikož představuje danou problematiku z různých úhlů pohledu. Tím v sobě kombinuje přístup historický, politologický, ekonomický, sociologický ale i například ekologický. Dalším významným dílem této trojice je kniha „Akce „K“ Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech“⁵ jež zahrnuje mimo jiné rozsáhlé seznamy odsouzených a vystěhovaných vesnických boháčů. Akce kulak se stala centrem Jechova

¹ Státní okresní archiv Jindřichův Hradec. Státní oblastní archiv v Třeboni [online]. [cit. 2020-04-23]. Dostupné z: <https://www.ceskearchivy.cz/statni-okresni-archivy/soka-jindrichuv-hradec/soka-jh-kontakty>.

² PLUCAROVÁ, Laděna. Soupis nuceně vystěhovaného zemědělského obyvatelstva v jihočeských archivech 1949–1960. In: ROKOSKÝ, Jaroslav a Libor SVOBODA. *Kolektivizace v Československu: Rural collectivization in context*. Vydání první. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, s. 260 - 265.

³ CHLÁDKOVÁ, KÖRNEROVÁ, Michaela. Rozdílnosti při realizace Akce K v okresech Dačice, Jindřichův Hradec a Třeboň. In: ROKOSKÝ, Jaroslav a Libor SVOBODA. *Kolektivizace v Československu: Rural collectivization in context*. Vydání první. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, s. 297 - 301.

⁴ BLAŽEK, Petr a Michal KUBÁLEK, ed. *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a střeoevropské souvislosti*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2008.

⁵ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008.

dlouhodobého zkoumání, jehož prameny podložil na základě studií pocházejících z nevydaných pramenů veřejnoprávních a soukromoprávních původců. Zásadní význam pro mou bakalářskou práci má publikace Karla Jecha „Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy“⁶, jelikož popisuje detailněji likvidaci soukromých rolníků v Československu. Pro zasazení událostí do historického kontextu nelze opomenout dílo Karla Kaplana „Proměny české společnosti 1948–1960.“⁷

Z důvodu uzavření SOkA Jindřichův Hradec jsem se rozhodla v průběhu práce bádát hlouběji v rodinných písemnostech, což vedlo mimo jiné k objevení osobních záznamů zemědělce Josefa Pavelce z Břilic u Třeboně. Zápisy byly neuspořádaně vloženy v rodinné kronice a dalších osobních písemnostech. Pojednávají nejen o průběhu kolektivizace na jeho gruntu, nýbrž i o politické situaci v ČSR a bývalém okrese Třeboň.

Hlavní částí práce se z výše zmíněných důvodů stala případová studie na konkrétní rodině v obci Břilice, jež byla pravděpodobně jednou z posledních usedlostí na Třeboňsku, která odolávala nátlakům režimu k vystěhování. Mým záměrem je upozornit na cílenou likvidaci sedláků v průběhu kolektivizace v Československu, konkrétně v oblasti Třeboňska, a tím zvýšit povědomí o této problematice v doposud neprozkoumaném regionu. Myslím, že přiblížením nešťastného osudu předka a jeho rodiny na případové studii prokáží nestvůrnosti režimu, jež byly praktikovány na sedlácích a nikdy by neměly být zapomenuty.

Jedním z úskalí, s kterým jsem se v případové studii potýkala, bylo paleografické „vyluštění“ ručně psaných zápisů. Poznatky získané studiem a analýzou nevydaného rukopisu jsem doplnila na základě využití metodologických postupů orální historie. Rozhovor s pamětnicí jsem zpracovala na podle pravidel uvedených shrnutých v práci od Miroslava Vaňka a Pavla Mücke „Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie.“⁸ Poslední kapitola se věnuje důsledkům kolektivizace, které jsem doplnila o příklady z případové studie.

⁶ BLAŽEK, Petr, Karel JECH a Michal KUBÁLEK. *Akce "K": vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra, 2010.

⁷ KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012. Česká společnost po roce 1945.

⁸ VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011.

2 Kolektivizace zemědělství v Československu

Zásadní změna vlastnické struktury v oblasti zemědělství v Československu byl proces, který radikálně změnil sociální a hospodářskou strukturu země. Kolektivizační postupy se nevyskytovaly pouze v Československu. Počátky nalézáme již na přelomu dvacátých a třicátých let minulého století při nástupu stalinského totalitního režimu v Sovětském svazu, kde bolševická strana Sovětského svazu zásadně přeměnila sociálně ekonomický systém země, přičemž samotná kolektivizace patřila již od počátku mezi hlavní cíle sociální a hospodářské politiky.⁹

Za ideové zdroje kolektivizace považujeme marxismus-leninismus, někdy označován jako stalinismus. Jedná se o oficiální státní a stranickou ideologii SSSR, KSSS a dalších tzv. socialistických zemí a komunistických stran založenou na teoriích marxismu a leninismu.¹⁰ Marxismus je ekonomická, společenská a politická teorie a praxe mající základ v dílech Karla Marxe a Bedřicha Engelse a dále rozvíjená jejich následovníky.¹¹ Marxistické učení a většina jeho odnoží se zakládá na několika charakteristických rysech. Mezi typické znaky se řadí kritika a výklad současné společnosti. Připisuje výsadní postavení ekonomickým faktorům, jako jsou výrobní vztahy a jeho síly, jež vyúsťují do třídního boje. Výrobní síly, jako základní prvky společnosti, jsou využívány menšinou k vykořisťování masy obyvatelstva. Tento postoj je známý jako historický materialismus. Dalším rysem se stává společnost založená na společném vlastnictví výrobních prostředků, jakožto alternativní uspořádání společnosti založené na soukromém vlastnictví, jenž vede k vykořisťování, a to zase ke vzniku tříd a třídnímu boji¹². V takové společnosti třídy zaniknou a dojde k přechodu k socialistickému posléze komunistickému uspořádání. Posledním rysem je cesta

⁹ LITERA, Bohuslav. *"Druhá revoluce": stalinská transformace Sovětského svazu 1928-1934*. Praha: Dokořán, 2013, s. 7, 67.

¹⁰ Marxismus-leninismus. In: *Totalita.cz* [online]. [cit. 2020-01-26]. Tomáš Vlček, © 1999–2020. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/marx-len.php>.

¹¹ CONNOLLY, William E., David MILLER, Alan RYAN a Janet COLEMAN, ed. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Brno: Barrister & Principal, 2000, s. 283.

¹² KOVALEV, Sergej Mitrofanovič, ed. *Základy marxisticko-leninské filosofie: učební text pro posluchače stranického vzdělání*. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1973, s. 22, 162.; BOCHENSKI, Józef Maria. *Marxismus-leninismus, věda nebo víra*. Olomouc: Vělehrad, 1994, s. 14.

od kapitalismu k socialismu a konkrétně řešení otázky přechodu z období jednoho společenského uspořádání do druhého.¹³

Ve dvacátých letech byl Sovětský svaz zaostalou zemí a během několika let došlo k násilné, urychlené modernizaci ekonomiky. Stalinská transformace neboli tzv. druhá revoluce „shora“, jak ji označuje historik Bohuslav Litera, probíhající v letech 1928–1934 nekompromisně pozměnila vlastnické vztahy, v nichž došlo téměř k absolutnímu potlačení soukromého vlastnictví. Násilná reorganizace zemědělství zapříčinila rozdělení do velkých podniků, kolchozů neboli sovchozů.¹⁴ Ekonomická nerovnost na venkově vyvolala mezi bolševiky určité reflexní jednání, a to ve směru pohledu hledání příčiny venkovského kapitalismu a sociální třídy jako takové. Takto získala nová vrstva prosperujících rolníků na sovětském venkově označení kulak.¹⁵ Výjimkou nebyla zřetelná změna sociálního rozložení obyvatelstva, z něhož byly represemi vyloučeny některé jeho vrstvy, jež skončily v nově založeném systému pracovních táborů, gulagů.¹⁶

Stalinovo¹⁷ modernizační tažení patřilo bezpodmínečně k jednomu z nejbrutálnějších období. Víra lidu v budování lepší socialistické společnosti bez vykořisťování a zajištění prosperující budoucnosti země se stala hlavní motivací k obětem při uskutečňování socialistické industrializace a kolektivizace. V době Stalinovi smrti (1953) byl Sovětský svaz ekonomickou a vojenskou mocností, již konkurovaly pouze Spojené státy americké. Úspěchy ekonomiky doprovázely miliony lidských obětí a cena, kterou obyvatelstvo zaplatilo za tuto maximálně urychlenou modernizaci, byla

¹³ CONNOLLY, William E., David MILLER, Alan RYAN a Janet COLEMAN, ed. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Brno: Barrister & Principal, 2000, s. 284, 285.

¹⁴ LITERA, Bohuslav. *"Druhá revoluce": stalinská transformace Sovětského svazu 1928-1934*. Praha: Dokořán, 2013, s. 7, 67.

¹⁵ LEWIN, M. Who Was the Soviet Kulak? In: *Soviet Studies*, vol. 18, no. 2, 1966, pp. 189–212, s.191 [online]. [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: JSTOR, https://www.jstor.org/stable/149521?seq=1#metadata_info_tab_contents.

¹⁶ Koncentační tábory GULAG definuje autorka Anne Applebaumová ve své knize *Gulag: A History* jako doslovnou zkratku pro ruská slova Glavnoe, Upravlenie a Lagerei, česky centrální správa táborů. Slovo, které se stalo popisem celého systému nucených prací a trestů v sovětském svazu, zaměřeného na zločince, politické vězně, děti a ženy, rozložených po celé zemi od polárního kruhu, přes centrální Asii, přes lesy Uralu až po předměstí Moskvy. APPLEBAUM, Anne. *Gulag: A History*. New York: Doubleday, 2003, s. 2.

¹⁷ Josif Vissariovíč Džugašvili Stalin (1878–1953), gruzínský revolucionář, politik a politický teoretik. Generální tajemník sovětského svazu v letech 1922–1952. BLUNDELL, Nigel. *J.V. Stalin*. Přeložil Ivan RYČOVSKÝ. Praha: Columbus, 1998, s. 95, 96.

kolosální. Soukromé vlastnictví spolu s celými sociálními vrstvami bylo zlikvidováno bolševickým režimem.¹⁸

Kolektivizační postupy režim posléze aplikoval od konce čtyřicátých let také na země sovětského bloku, jehož součástí bylo i Československo. Po převzetí absolutní moci komunistické strany v těchto zemích je možno hovořit o socialistické, stranické politice jako o politice státní či vládní. Podněty a veškerá nařízení ve státě vycházely prvotně od KSČ, které aplikovala po vzoru Sovětského svazu. Z tohoto tvrzení vyplývá, že u zrodu kolektivizace stál především politický zájem KSČ. Kolektivizace zemědělství v Československu byl proces přeměny individuálního soukromého zemědělství na kolektivní. Cílem bylo zavedení centrálního administrativního systému řízení, jemuž podléhalo i zemědělství. Mezi základní požadavky patřilo zrušení soukromého vlastnictví půdy a vytvoření společného vlastnictví skrze výrobní zemědělská družstva, nazývaná v Československu JZD.¹⁹

Konkrétní vymezení kolektivizace není dle mého názoru jednoduché. Za počátek kolektivizačního procesu může být považován únor 1948 a s ním spojené započetí uskutečňování zemědělského programu KSČ.²⁰ Dalším oficiálním mezníkem se stává rok 1949 a schválení zákona č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstvech.²¹ Z dlouhodobého hlediska je však zřejmé, že již snahy KSČ o získání venkova v letech 1945–1948 jsou propojeny s kolektivizačním záměrem, i když strana slibovala svým voličům nedotknutelnost půdy a odmítala zakládání kolchozů v rámci zvýšení své popularity při volbách.²² Za ukončení může být považován rok 1960, kdy téměř vymizela společenská vrstva soukromých vlastníků.²³ Dle práce historika Karla Jecha lze pokládat

¹⁸ LITERA, Bohuslav. *"Druhá revoluce": stalinská transformace Sovětského svazu 1928-1934*. Praha: Dokořán, 2013, s. 9.

¹⁹ BLAŽEK, Petr, Karel JECH a Michal KUBÁLEK. *Akce "K": vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra, 2010, s.18-20.

²⁰ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Praha: Barrister & Principal, 2008, s.18, 19.

²¹ Zákon č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstvech. In: *Sbírka zákonů*. 15. 3. 1949. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-69>.

²² Podrobněji v kapitole Zemědělská politika KSČ.

²³ PERNES, Jiří. Kolektivizace zemědělství v Československu v letech 1948–1960. *Fórum Historie*, 2016, roč. 10, č. 1, s. 5.

za nejostřejší fázi kolektivizace roky 1949–1953, kdy bylo praktikováno nejvíce forem politického násilí vůči zemědělcům.²⁴

2.1 Zemědělství v ČSR po 2. světové válce

Kolektivizace souvisí s celkovým hospodářským vývojem a zemědělskou politikou v dané době. Prvním velkým zásahem do zemědělství po 2. světové válce, který značně poznamenal hospodářskou strukturu, se stal nucený odsun Němců a částečně i Maďarů.

Transfer měl několik fází. Vysídlení německého obyvatelstva ihned po osvobození, tzv. „divoká“ fáze, zapříčinilo prudký pokles velkých i malých zemědělců na území Československa. Hlavní organizovaná fáze odsunu se uskutečnila v roce 1946 a byla schválena v souladu s návrhy československého domácího a zahraničního odboje na Postupimské konferenci roku 1945. Podle uvolněné plochy a zemědělských závodů je odhadováno, že se počet zemědělců v hlavní selské kategorii mezi 20 až 50 hektary z roku 1930 snížil o více než jednu třetinu, konkrétně z 57 000 na 35 159 zemědělců. Transfer Maďarů ze Slovenska byl zastaven z důvodu neschválení Postupimskou konferencí. Do konce června 1945 opustilo Maďarsko celkem 31 780 obyvatel.²⁵

Dalším významným zásahem do zemědělství se stal zákaz dvou politických stran, tradičně orientovaných na venkov – Agrárníků, oficiálně Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (RSZML)²⁶ a Hlinkovy slovenské ľudové strany (HSLŠ). Agrární strana, jakožto opora zemědělců v předválečném období, byla zakázána Košickým vládním programem 4. dubna 1945. Výsledkem bylo ustanovení první poválečné vlády a reforma politického systému. Povoleny byly pouze následující

24 BLAŽEK, Petr, Karel JECH a Michal KUBÁLEK. *Akce "K": vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra, 2010, s. 315-317.

25 JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 31.; STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia, 1991, s. 169-240.

26 KESSLER, Vojtěch. 6. ledna 1899 – Založení České strany agrární. In: *Dny české státnosti* [online]. Dny české státnosti o.p.s., © 2011 [cit. 2020-01-31]. Dostupné z: <http://www.dnyceskestatnosti.cz/novinky/kalendarium/6ledna-1899-zalozeni-ceske-strany-agrarni/>.

politické subjekty: ČSNS, ČSD, dále ČSL, DS, KSČ a KSS. Existence dvou komunistických stran jim zajišťovala nejvyšší počet zástupců ve vládě.²⁷

Komunisté chtěli pro sebe získat co nejvíce stoupenců a voličů. To mělo za příčinu, že se strana přestala reprezentovat především jako dělnická a začala usilovat o získání podpory ostatních vrstev obyvatelstva, především zemědělců. Komunisté ovládli ministerstvo zemědělství ihned po válce a funkci ministra zastával člen strany Julius Ďuriš.²⁸ Strana nabývala u obyvatel venkova stále na popularitě, a to především díky přidělování půdy. Z prvorepublikové pozemkové reformy zbývalo v roce 1945 stále rozdělit 2 miliony 300 tisíc hektarů. Přerozdělování pozemků do 13 hektarů měl na starosti Národní pozemkový fond při ministerstvu zemědělství.²⁹ KSČ se zasadila o nižší výměry přidělované půdy, ale více půdy rolníkům, čímž získávali stále více voličů.³⁰

2.2 Zemědělská politika KSČ

Politická atmosféra ve většině evropských státech, zvláště její posun „doleva“ a zvyšování vnitřního politického napětí v zemi, začalo vzbuzovat obavy, že by se v zemi mohl prosadit totalitní mocenský režim sovětského typu a s tím spojené uplatňování kolektivizačních postupů a metod. Znárodnění veškeré půdy rolníků a převedení do společného vlastnictví by znamenalo nepřízeň voličů. Z tohoto důvodu KSČ

²⁷ MARJÁNKO, Bedřich. Čsl. společnost v letech 1945-1948 politický vzrůst vlivu KSČ. In: *Totalita.cz* [online]. Tomáš Vlček, © 1999–2020. [cit. 2020-01-31]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/45-48/45-48_02.php;

KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948: (pomocný studijní text pro gymnázia)*. Praha: SPN, 1991, s. 37-47.

²⁸ Julius Ďuriš (1904–1986), slovenský politik, člen KSČ, ministr zemědělství a financí. Július Ďuriš. In: *vlada.cz* [online] Vláda ČR (c) 2009-2020 [cit. 18-04-2020]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=45563>.

²⁹ Dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. In: *Sbírka zákonů a nařízení*. 21. 6. 1945, roč. 1945, § 6, 7. ISSN 1804-0713. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-12>.

³⁰ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 43.

zatajovala své kolektivizační plány a v období mezi léty 1945-1948 hlásala, že: „*kolchozy se v Československu zakládat nebudou.*“³¹

Hlavní body své zemědělské politiky formulovali komunisté na VIII. sjezdu KSČ, který se konal od 28. do 31. března 1946, kde Josef Nepomucký³² pronesl projev Výstavba naší osvobozené vesnice a hlásala: „*Komunisté se nedotkli a nedotknou soukromého vlastnictví půdy českých zemědělců, kteří na půdě pracují, ale budou je vždycky proti každému brániti.*“³³

Dne 4. dubna 1947 vyhlásil Julius Ďuriš na shromáždění rolníků v Hradci Králové tzv. Hradecký program s heslem: „*Půda patří těm, kteří na ní pracují.*“ KSČ rekapitulovala své vize zemědělské politiky a představené body se tak staly dalším krokem k získání většiny ve volbách, především malých a středních rolníků. Tento program řešil otázky vlastnictví a přidělování půdy. Požadoval okamžité uzákonění a provedení revizí první pozemkové reformy. Dále rozdělení veškeré půdy rolníků nad 50 ha a menší, pokud ji vlastník neobdělává nebo ji nabyt „spekulačním“ záměrem. Ďuriš se v programu zároveň vyjádřil pro podporu družstevnictví, zlepšení podmínek žen pracujících v zemědělství, přiděly lesní půdy, uzákonění národního pojištění pro rolníky, zavedení jednotné zemědělské daně, aj.³⁴

Vláda pod vedením Zdeňka Fierlingera umožňovala kandidovat do voleb v roce 1946 pouze stranám sdruženým v Národní frontě. Parlamentní volby v květnu tohoto roku mimo jiné potvrdily, že KSČ zapůsobila svým konáním na zemědělce více než ostatní strany a přesvědčila je tak o tom, jakým směrem se bude jejich zemědělská politika

³¹ PERNES, Jiří. Kolektivizace zemědělství v Československu v letech 1948–1960. *Forum Historie*. 2016, roč. 10, č. 1, s. 6.; RYCHLÍK, Jan. Kolektivizace ve střední a východní Evropě. In: BLAŽEK, Petr a Michal KUBÁLEK, ed. *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2008, s. 19.

³² Josef Nepomucký (1897–1972), poslanec ÚNS, tesař a rolník, předseda Jednotného svazu českých zemědělců. Krajský výbor (České Budějovice, Česko). *Jihočeská Pravda orgán Komunistické strany Československa v Čes. Budějovicích* [online]. Praha: Komunistická strana Československa, 1945-1991, 1948, 4(21) [cit. 2020-01-31]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/cbvk/view/uuid:f14a1ebd-7ac6-4ce5-90f9-87829062e816?page=uuid:b8b6c200-fd98-11e6-9d7f-001b63bd97ba&fulltext=JSČZ>.

³³ PERNES, Jiří. Kolektivizace zemědělství v Československu v letech 1948–1960. *Forum Historie*. 2016, roč. 10, č. 1, s. 6.

³⁴ KUKLÍK, Jan a Daniela NĚMEČKOVÁ. Majetkové změny v ČSR v letech 1945-1948. In: *Paměť a dějiny* [online]. 2017, 2017(1), s. 13 [cit. 2020-03-16]. Dostupné z: https://www.ustrcr.cz/wp-content/uploads/2017/08/PD_1_17_s03-14.pdf.

vyvíjet. Komunisté získali ve volbách 40 % hlasů a dostali se tak do vlády.³⁵ Po volbách neexistovala žádná povolená opoziční strana.

Hlavní zlom v přeměnách zemědělské politiky nastal demisí demokratických ministrů a únorovým převratem dne 25. února 1948. Tento rok přinesl rozsáhlé změny ve všech oblastech společenského dění a zasáhl do života veškerých sociálních vrstev. Během velmi krátké doby přeměnila KSČ obrysy politického režimu – politické, ekonomické, sociální, kulturní a především mocenské. Ovládala všechny složky života obyvatel státu. Zásahy do každodenního života občana praktikovala zneužíváním tradic, zvyků a rozkládala tak i dlouhodobé vztahy mezi přáteli i rodinnými příslušníky. Boj proti ostatním myšlenkovým směrům po prohlášení marxismu-leninismu za oficiální ideologii neznal hranic. KSČ hlásala a praktikovala teorii o třídním boji a nenávisti, odmítala demokratické soužití občanů. Každý, kdo se snažil vzepřít ideologickému nátlaku, se stal obětí perzekuce.³⁶

Po únoru 1948 začal být zároveň v Československu oficiálně uskutečňován zemědělský program komunistické strany. KSČ si chtěla nadále udržet přízeň zemědělců, kterou získala před volbami, a proto byly Národním shromážděním dne 21. března 1948 na zvláštním zasedání parlamentu přijaty Ďurišovy zákony, které prezentoval v Hradeckém programu. Přijaty byly následující navržené zemědělské zákony. Schválen byl zákon č. 46/1948 Sb.³⁷, který reguloval přerozdělování půdy rolníkům, dále zákon o zemědělském úvěru, revizi pozemkové reformy, rozdělení pozůstalostí se zemědělskými podniky a zamezení drobení zemědělské půdy, zemědělské dani a scelovací zákon. Zmíněnými kroky si komunisté připravili půdu pro dokončení pozemkových reforem a cestu ke kolektivizaci.³⁸

³⁵ PERNES, Jiří. Kolektivizace zemědělství v Československu v letech 1948–1960. *Forum Historie*. 2016, roč. 10, č. 1, s. 7.

³⁶ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 18, 19.

³⁷ Zákon č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě). In: *Sbírka zákonů a nařízení*. 21. 3. 1948, roč. 1948. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-46>.

³⁸ BLAŽEK, Petr, Karel JECH a Michal KUBÁLEK. *Akce "K": vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra, 2010, s. 22.

2.3 Jednotná zemědělská družstva jako nástroj kolektivizace

Po nástupu KSČ k moci již nic nebránilo započít proces kolektivizace, prováděného podle sovětského vzoru, jinými slovy začít zavádět centrálně administrativní systém do zemědělství. Komunisté propagovali ideu, že je třeba provést socializaci vesnice a zemědělství, jejíž základním prvkem mělo být združstevňování. Zmíněnou interpretací kolektivizace cílila strana na dlouhodobou tradici družstevnictví v Československu a návaznost s družstevními projekty ze závěrečného období Rakousko-Uherska, a především první československé republiky, kde združstevňování znamenalo vytváření samosprávných organizací, jejichž cílem bylo samostatné hospodaření subjektů pracujících v podmínkách tržního hospodářství. Zde vznikaly odbytové, peněžní, strojní a jiné družstevní projekty, které se řídily základními principy družstevnictví, jakými byly například dobrovolnost organizace, družstevní samospráva, či podíly členů vyjadřující jejich díl odpovědnosti.³⁹

Rozmach družstev v poválečných letech připravil půdu pro budoucí JZD. Dle statistik z roku 1946 existovalo na území Československa 2683 družstev, o rok později se počet navýšil na 5725 a v říjnu roku 1948 dosahoval již 12017, jejichž počet se neustále navyšoval. Ze zprávy zemědělského oddělení ÚV KSČ 10. listopadu 1948 se komise a oddělení ÚV KSČ shodly na tom, že hlavní váhu v jejich politice je třeba položit na rozvoj takových forem družstevnictví, které poslouží pro přechod od družstevnictví dnešního, odbytového, nákupního a technického rázu k výrobnímu. Jádrem JZD se měla stát již existující strojní družstva.⁴⁰

Obavy některých členů KSČ, že se jedná o záležitost politicky velice obtížnou i že se nebude jednoduché přizpůsobit sovětské kolektivizaci v domácích poměrech, nebrali

³⁹ BLAŽEK, Petr, Jaroslav ROKOSKÝ, Libor SVOBODA, Martin TICHÝ a Jiří URBAN. *Rozkulačeno!: půlstoletí perzekuce selského stavu = half a century of persecution of the peasant estate*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2016, s. 77.; VOMELA, Martin. Kolektivizace v Československu a její politické motivy. In: BLAŽEK, Petr a Michal KUBÁLEK, ed. *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2008, s. 120.

⁴⁰ KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012, s. 154, 155.

vedoucí komunističtí funkcionáři zdaleka vážně. Možný odpor rolníků rovněž zanedbali. Očekávali především rychlý průběh.⁴¹ Dne 23. února 1949 schválilo Národní shromáždění zákon č. 69/1949 Sb.⁴², o jednotném zemědělském družstvu jako základní jednotce kolektivizace.⁴³ Od počátku uplatňování zákona o JZD se setkali s nepochopením místních a okresních funkcionářů komunistické strany. Okamžité kladné přijetí zákona bylo v jednotlivých obcích výjimkou. Odpor rolníků představoval především neúčast na schůzích týkajících se zákona o JZD. I přes zmíněný odpor nabyly schůze očekávaného výsledku a došlo ke vzniku značného počtu přípravných výborů a následně JZD.⁴⁴ Organizace vznikající na základě zmíněného zákona pod označením JZD neměly z nejzákladnějšími principy družstevnictví zdaleka nic společného. Jednalo se o státem zřízené podniky, které podléhaly centrálnímu plánování.⁴⁵ Považuji za velmi důležité zmínit a stále si připomínat, že princip družstevnictví byl pouze zneužit k likvidaci selského stavu a kladl si za cíl přebrat dohled nad svobodnými rolníky, odebrat jim půdu, stroje a učinit z nich ovladatelné zaměstnance státu, kteří nakonec přišli o veškerá práva na vloženém pozemku.⁴⁶

Ze zákona č. 69/1949 Sb. nebylo zpočátku jednoduché rozpoznat, že si kladl za cíl kolektivní zemědělský systém. V prvním paragrafu je dokonce uvedeno, že jednotná zemědělská družstva budou zakládána na podkladě dobrovolnosti, jejichž účelem je sjednotit dosavadní různá zemědělská družstva a přinést významný prospěch pracujícím zemědělcům. Druhý paragraf uvádí, že jednotné družstvo vyvíjí veškerou činnost, která může sloužiti k plnění úkolů uvedených v § 1, jehož předmětem činnosti jest zejména:

⁴¹ Tamtéž, s. 153, 154.

⁴² Zákon č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstvech. In: *Sbírka zákonů*. 15. 3. 1949. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-69>.

⁴³ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 28.

⁴⁴ Zákon o JZD. In: *Čítanka kolektivizace* [online]. Ústav pro studium totalitních režimů, © 2008–2015. [cit. 2020-02-08]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/citanka-kolektivizace/zdruzstevnovani/zakon-o-jzd/>.

⁴⁵ LIOLIASOVÁ, Pavla. Nejdřív nezájem, potom násilná kolektivizace. Před 70 lety přijali poslanci zákon o JZD. In: *iRozhlas* [online]. Praha: Český rozhlas, © 1997–2020, 23. 3. 2019 [cit. 2020-01-26]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/jzd-jednotne-zemedelske-druzstvo_1902231419_pj.

⁴⁶ BLAŽEK, Petr, Jaroslav ROKOSKÝ, Libor SVOBODA, Martin TICHÝ a Jiří URBAN. *Rozkulačeno!: půlstoletí perzekuce selského stavu = half a century of persecution of the peasant estate*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2016, s. 77.; FEIERABEND, Ladislav Karel. *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Ve Volarech: Stehlík, 2007, s. 66, 67.

scelování půdy; mechanizace zemědělské práce, při čemž jednotné družstvo je též oprávněno uzavírat s Ústředím pro mechanizaci zemědělství, národním podnikem, po případě s jeho složkami, smlouvy o výkonu zemědělských prací pro zemědělce v obci; součinnost při stanovení, rozvrhu a plnění výrobních úkolů v zemědělství, zejména uzavírání smluv o výrobě zemědělských výrobků (§ 3); součinnost při stanovení rozvrhu a plnění dodávek zemědělských výrobků, zejména uzavírání smluv o výkupu a dodávce zemědělských výrobků (§ 3); účast při výkupu zemědělských výrobků a při opatrování zemědělských potřeb; péče o zvelebení rostlinné a živočišné výroby, o organizaci práce ke zvýšení výrobnosti zemědělství, o zvyšování kulturní a sociální úrovně venkova a o ulehčení práce venkovské ženy. Ze zákona dále vyplývá, že členem se mohl stát dobrovolně každý pracující zemědělec či osoba, která svou účastí mohla přispět ke splnění účelu družstva. Zároveň však uvádí, že členové dosavadních družstev se stanou členy jednotného družstva automaticky bez členské přihlášky, pokud neoznámí do 14 dnů své vystoupení.⁴⁷ Paradoxem jest, že realita byla zdaleka jiná. Po odmítnutí vstupu do družstva nastalo ve většině případech okamžité systematické pronásledování či hrubé zacházení s jednotlivcem nebo celou skupinou osob.⁴⁸

Je zřejmé, že teorie a praxe komunismu se neslučuje s družstevními principy, jež se vyznačovaly mimo jiné svobodou jednotlivce a autonomním jednáním, ale naopak se zakládá na donucování a nenávisti. Původní cíl družstevnictví, zlepšení ekonomických a sociálních podmínek života, byl zlikvidován. Výsledkem se staly kolchozy, tedy kolektivní výrobní zemědělské organizace. Likvidace družstev měla dalekosáhlé následky pro československé hospodářství, což zapříčinilo mimo jiné pokles zemědělské produkce.⁴⁹

⁴⁷ Zákon č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstvech. In: *Sbírka zákonů*. 15. 3. 1949. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-69>.

⁴⁸ Rozhovor s Miladou MIKŠLOVOU, roz. PAVELCOVOU, nar. 1938. České Budějovice, 25. 11. 2017.

⁴⁹ BUREŠOVÁ, Jana. Kolektivizace jako destruktivní proces v životě venkova. In: BLAŽEK, Petr a Michal KUBÁLEK, ed. *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2008, s. 110.

2.4 Hlavní etapy kolektivizace

Jak již bylo zmíněno, kolektivované zemědělství po vzoru SSSR tvořilo bezpochybně jednu z klíčových částí důkladné přestavby společnosti. Plánovanou cestu k socialismu komunisté odůvodňovali jak ekonomicky, tak politicky. Jako ekonomický důvod uváděli snahu zvýšit výnosy, uvolnit pracovní síly pro průmysl jako předpoklad růstu životní úrovně obyvatel a s tím spojenou nutnost přechodu od individuální malovýroby k vyspělé velkovýrobě. Politicky byla kolektivizace odůvodňována jako krok k centralizaci řízení hospodářství. Mimo zmíněné důvody to byl také jeden z prostředků kontroly obyvatelstva a způsob, jak jej ideologicky podchytit. Dvanáctiletý proces československé kolektivizace lze rozdělit do několika fází.⁵⁰

2.4.1 Přípravná fáze (1948–1950)

Přípravná fáze a její počáteční kroky probíhaly v letech 1948–1950. Únorový převrat znamenal konec účasti demokratických stran v Národní frontě a komunisté získali plnou moc rozhodovat o zemědělské sféře v ČSR.⁵¹ Při upevňování únorových pozic KSČ potřebovali budít zdání zákonitosti i při postihu diskriminovaných a likvidovaných vrstev společnosti. K tomu využívali stávajících zákonů a často se opírali o zákon č. 55/1947 Sb., o pomoci zemědělcům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu, jenž stanovoval povinnost zemědělců řádně obdělávat půdu nebo se postarat o její využití formou pronájmu. Komunistům se hodila i ta část zákona, která umožňovala místním národním výborům (MNV) a okresním národním výborům (ONV) rozhodovat o nevyužitých výrobních prostředcích a ukládat sankce za porušování zanedbávání zemědělské produkce.⁵² Již 14. října 1948 na schůzi ÚV KSČ prohlásil Julius Ďuriš: „Říkáme, že v tomto případě nemusíme ústavu měnit, ale máme možnost, aby sami rolníci porušovali ústavu. Například neplní dodávky a my můžeme na ně uvalit sankce.“⁵³

⁵⁰ KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012, s. 136, 137.

⁵¹ Podrobněji v kapitole Zemědělská politika KSČ.

⁵² JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 64.

⁵³ Tamtéž, s. 62.

Komunisté přesto usilovali o možnost účinněji udělovat trestní postihy související s odporem a nesouhlasem proti výstavbě socialismu, a to především u soukromých hospodářů a živnostníků. Na návrh ministerstva spravedlnosti přijali nový trestní zákon soudní⁵⁴ a trestní zákon správní.⁵⁵ Trestní zákon soudní byl ve výkonu justičního aparátu, který se nacházel v personální výměně dosavadních soudců a prokurátorů za „třídně a politicky spolehlivé kádry“ a upravoval řízení osob projevující nepřátelství ke státní správě. Trestní zákon správní spadal do působnosti MNV a ONV a bylo jim uděleno, aby neprodleně zřídily tříčlenné trestní komise vedené referenty pro vnitřní záležitosti a bezpečnost. Tyto komise mohly rozhodovat o trestech odnětí svobody, které byly vykonávány v táborech nucené práce (TNP). KSČ tak měla pod kontrolou veškerou činnost justičních a bezpečnostních orgánů.⁵⁶ Postihů zemědělců, zejména za neplnění dodávek a procesů s nimi v padesátých letech stále přibývalo. KSČ vytvořila po schválení zákona o JZD zemědělcům takové podmínky, jež nebylo v jejich silách plnit a mohla tak ukládat sankce za porušování zanedbávání zemědělské produkce.⁵⁷

2.4.2 Boj proti vesnickému boháči (1950–1953)

Další etapou se stala násilná fáze kolektivizace, jež se vyznačovala tvrdým bojem proti třídnímu nepříteli. Komunisté si uvědomovali nezáměr rolníků o vstup do družstev, a proto začali podnikat kroky pro převzetí absolutního dohledu nad selským stavem. Zemědělská politika se řídila koncepcí „třídního boje“ na vesnici. Jedním z prvních kroků byla definice a pojmenování „nepřítele“ pracujícího lidu na cestě ke „šťastné“ budoucnosti, jak hlásala komunistická propaganda. Označovala zemědělce, kteří nesouhlasili s kolektivizačním projektem hospodářských družstev, za tzv. „vesnické boháče“. Brzy se však začal prosazovat sovětský termín „kulak“, a to jak v jazyce propagandy, tak v úředních dokumentech.⁵⁸ Karel Kaplan definuje vesnického boháče

⁵⁴ Zákon č. 86/1950 Sb., Trestní zákon. In: *Sbírka zákonů*. 12. 7. 1950, roč. 1950. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1950-88?text=86%2F1950%20Sb>.

⁵⁵ Zákon č. 88/1950 Sb., Trestní zákon správní. In: *Sbírka zákonů*. 12. 7. 1950, roč. 1950. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1950-88>.

⁵⁶ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 66, 67.

⁵⁷ Podrobněji v kapitole Jednotná zemědělská družstva jako nástroj kolektivizace.

⁵⁸ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 118.

následovně: „Za kulaka považovali komunističtí funkcionáři majitele zemědělských usedlostí s výměrou nad 20 hektarů půdy, později hranici snížili na 15 hektarů. V roce 1952 už výměra půdy nebyla jediným ani hlavním kritériem. Do této kategorie nepřátel patřili i ti, kteří vlastnili pouze pět nebo méně hektarů půdy a k nim ještě obchod, hostinec či jinou živnost.“ Oficiální politika tedy rozšiřovala okruh nepřátel, a tudíž i možných obětí represí.⁵⁹

Radikálně prováděná kolektivizace na venkově a nucené vystěhování sedláků z jejich usedlostí bylo zahájeno v roce 1951. Jednalo se o jeden z největších zločinů komunistického režimu v Československu.⁶⁰ Základní normu celého procesu tvořila tajná *Směrnice ministra národní bezpečnosti, ministra vnitra a ministra spravedlnosti ze dne 22. října 1951 o úpravě poměrů rodinných příslušníků odsouzených vesnických boháčů* neboli „směrnice tří ministrů“.⁶¹ Na jejím základě bylo vystěhováno ze svých domovů a zbaveno majetku okolo čtyř tisíc selských rodin.⁶² Hlavním obsahem byla regulace kulackých kauz. Soudy či národní výbory měly za úkol zařídít takové rozsudky, které zajistí donucení ke změně trvalého pohybu, kromě běžně užívaných trestů jako odnětí svobody, peněžní pokuty aj. Pracovníci StB byly pak jejich vykonavateli. Výkony se automaticky vztahovaly i na rodinné příslušníky, i když sami nebyli souzeni. Státní bezpečnost určila nové místo pobytu, pokud možno ve vzdáleném okrese či kraji. Ještě před podpisem bylo ministerstvem vnitra dohodnuto, že odsouzené rolnické rodiny budou posílány do státního zemědělského sektoru dle dekretu prezidenta republiky ze dne 1. října 1945 č. 88/1945 Sb., o všeobecné pracovní povinnosti. Ministerstvo národní bezpečnosti vybíralo k vysídlování selských rodin státní statky, řízené politicky spolehlivými vedoucími, jejichž úkolem se měla stát převýchova především nejmladšího kulackého pokolení. Směrnice vstoupily v platnost 1. listopadu 1951 a nabyly povahy

⁵⁹ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 149, 150.

⁶⁰ BLAŽEK, Petr, Jaroslav ROKOSKÝ, Libor SVOBODA, Martin TICHÝ a Jiří URBAN. *Rozkulačeno!: půlstoletí perzekuce selského stavu = half a century of persecution of the peasant estate*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2016, s. 107.

⁶¹ Iniciativa vyšla tentokrát z nejvyššího stranického vedení. Vypracováním návrhu byly patrně v srpnu roku 1951 pověřeni dva členové předsednictva ÚV KSČ – Ladislav Kopřiva (ministr národní bezpečnosti) a Václav Nosek (ministr vnitra) a spolu s nimi ministr spravedlnosti Štefan Rais. JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 118.

⁶² BLAŽEK, Petr, Karel JECH a Michal KUBÁLEK. *Akce "K": vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra, 2010, s. 62.

vládního dokumentu. Nikdy však nebyly otištěny ve Sbírce zákonů a byly považovány za natolik přísně tajné, že nebyly vyvěšeny ani na obecních tabulích a lidé se o nich dozvídali až z úředních výměrů těsně před vysídlením, někdy i pár dní nebo hodin předem.⁶³

První vlna Akce kulak nepřinesla očekávané výsledky jako bylo prohloubení diferenciací vesnice. Naopak podněcovala obavy středních rolníků, že perzekuce i je. Statní statky nebyly dostatečně připraveny na přijetí plánovaných přesídlenců a zároveň na zajištění vhodných pracovních zařízení pro všechny členy rodiny.⁶⁴ Podcenění politických poměrů na venkově vyústilo 5. května 1952 k rozhodnutí tajemníka ÚV KSČ Jindřicha Uhra⁶⁵ k dočasnému pozastavení vysídlování a následovalo období hledání nového východiska. Přerušování represe prokazovalo nedostatky v urychlené přípravě, jak organizační, tak politické. Přechodné období neznamenovalo zastavení perzekuce, naopak docházelo k propracovaným pokusům o vyloučení dětí sedláků ze středních a zemědělských škol a sedláků z národních výborů.⁶⁶ Návrhy na ukončení akce nezískaly podporu vedoucích politiků a vedení KSČ schválilo po úpravách zintenzivnění represe s přechodem v kampaň masového rozsahu.⁶⁷ Jedenácti měsíční vyostřená kampaň započala v říjnu 1952. Přesídleno bylo celkem 1888 rodin. Toto číslo nebylo zřejmě konečné, jelikož v srpnu 1952 byla pozastavena evidence v knihách StB.⁶⁸ Pozoruhodné je, že v období 1952–1953 se zdvojnásobil počet JZD a zároveň došlo k největšímu rozvoji v jejich historii.⁶⁹

⁶³ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 119-122.; BLAŽEK, Petr, Karel JECH a Michal KUBÁLEK. *Akce "K": vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra, 2010, s. 76.

⁶⁴ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 132.

⁶⁵ Jindřich Uher (1911–1985), československý politik KSČ, poslanec Národního shromáždění, Ústavonárodního Národního shromáždění a Federálního shromáždění. Čsl. ministr zemědělství v letech 1953–1954. Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky. Jindřich Uher. Psp.cz [online]. [cit. 20-04-20] Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=286&id=4310>.

⁶⁶ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 141, 146.

⁶⁷ KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012, s. 360-362.

⁶⁸ PERNES, Jiří. Kolektivizace zemědělství v Československu v letech 1948–1960. *Forum Historie*, 2016, roč. 10, č. 1, s. 18.

⁶⁹ KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012, s. 364-365.

2.4.3 Krize kolektivizace (1953–1954)

Po úmrtí Josifa Vissarionoviče Stalina a Klementa Gottwalda v březnu roku 1953 nastoupil jako prezident republiky Antonín Zápotocký a vláda vedená Viliamem Širokým. Období destalinizace, v ČSR probíhající ve formě jistého uvolnění poměrů, přineslo změny ve vnitřní a hospodářské politice. V této době docházelo k značným výtkám sovětského postupu a pochybnostem o teorii zostřování třídního boje.⁷⁰ Vzrůstala napomenutí, aby se dodržovala zásada dobrovolného vstupu do družstev.⁷¹ Z tohoto důvodu bylo zapotřebí zmírnit napětí na venkově, jež násilná kolektivizace přinesla. Prezident Zápotocký vyhlásil 4. května 1953 částečnou amnestii, která zklidnila napjatou situaci, ale zároveň zapříčinila množící se vystoupení zemědělců z JZD. Proces kolektivizace se neustále zpomaloval a JZD se začala počátkem roku rozpadat.⁷² Další událostí navyšující nespokojenost obyvatelstva se stala měnová reforma⁷³ ze dne 30. května 1953.⁷⁴ Komunisté tak museli podniknout další ústupky. Na přelomu července a srpna vyhlásil ministr národní bezpečnosti Karel Bacílek⁷⁵ pokyn k přerušování Akce K, podle kterého se prozatím mělo upustit od přemísťování sedláků. Na úrovni krajů a okresů však přemísťování ještě nějakou dobu doznívalo.⁷⁶ ÚV KSČ vydala zákon č. 86/1953 Sb., o finanční pomoci JZD a soukromě hospodařícím rolníkům.⁷⁷ Zásadním ústupkem se stal pokyn ke zrušení sestavování kulackých seznamů a zvyšování dodávek pro vesnické boháče.⁷⁸ Formálně byla „směrnice tří ministrů“ ukončena až v lednu 1954. Zároveň

⁷⁰ Tamtéž, s. 368.

⁷¹ Tamtéž, s. 254.

⁷² PERNES, Jiří. Kolektivizace zemědělství v Československu v letech 1948–1960. *Forum Historie*, 2016, roč. 10, č. 1, s. 19.

⁷³ Měnová reforma (30. 5. 1953) přinesla kompletní anulace vkladů na vázaných účtech z podzimu roku 1945; peněžní hotovosti a nové vklady byly vyměňovány v poměru 50:1. JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 191.

⁷⁴ Tamtéž, s. 190, 191.

⁷⁵ Karel Bacílek (1894–1973), slovenský komunistický politik českého původu, představitel centralistické a stalinistické skupiny v KSČ, ministr Národní bezpečnosti a první tajemník ÚV KSS. CHURANĚ, Milan. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. Praha: Libri, 1994, s. 15.

⁷⁶ PERNES, Jiří. Kolektivizace zemědělství v Československu v letech 1948–1960. *Forum Historie*, 2016, roč. 10, č. 1, s. 18.

⁷⁷ Nařízení ministrů financí a zemědělství č. 86/1953 Sb., o finanční pomoci jednotným zemědělským družstvům a soukromě hospodařícím rolníkům. In: Sbíрка zákonů. 28. 10. 1953, roč. 1953. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1953-86>.

⁷⁸ Vládní nařízení č. 114/1953 Sb., o dodávkové povinnosti a o výkupu zemědělských výrobků. In: Sbíрка zákonů. 23. 12. 1953, roč. 1953. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1953-114>.

nebyl vydán žádný oficiální dokument, jako při jejím vzniku.⁷⁹ Dle informací z ministerstva vnitra bylo od října 1951 do ledna 1954 přesídleno celkem 3-4 tisíce rodin.⁸⁰

2.4.4 Závěrečná fáze (1954–1960)

„Ústupné“ kroky režimu si nekladly za účel kolektivizaci zastavit, nýbrž připravit situaci pro její samotné dovršení. X. sjezd KSČ v červnu 1954 schválil nové směrnice pro hospodářský plán v období 1955–1957. Cílem bylo v příštích dvou až třech letech dosáhnout zvýšení zemědělské výroby, zabývat se a řešit aktuální problémy JZD, především nedostatkem pracovních sil, neobdělanou půdou, výchovou odporníků apod.⁸¹ Zároveň mělo dojít ke zpřísnění stíhání kulaků a těch, kteří porušují výrobní a výkupní povinnosti. Výsledkem se mělo stát upevnění družstev.⁸² První tajemník KSČ, Antonín Novotný⁸³, prohlásil, že budoucnost českého zemědělství je třeba vidět pouze a jedině v JZD a státních statcích.⁸⁴ Převzata byla opět plná koncepce kolektivizovaného zemědělství pod státním dohledem.⁸⁵ Usnadnění procesu vystěhování sedláků z půdy napomohlo přesunutí pravomoci uskutečňování z ministerské úrovně na okresy a obce. Sedláci mohli být přestěhováni na státní statky ve stejném okrese, čímž odpadly náročné mezikrajové přesuny.⁸⁶

⁷⁹ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 202.

⁸⁰ Tamtéž, s. 206.

⁸¹ KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012, s. 275, 276.

⁸² JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 208.

⁸³ První tajemník KSČ (1953–1968), prezident republiky (1957-1968). MACH, Vladimír. Antonín Novotný. In: *Totalita.cz* [online]. [cit. 2020-01-26]. Tomáš Vlček, © 1999–2020. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_novotnya.php.

⁸⁴ BLAŽEK, Petr, Jaroslav ROKOSKÝ, Libor SVOBODA, Martin TICHÝ a Jiří URBAN. *Rozkulačeno!: půlstoletí perzekuce selského stavu = half a century of persecution of the peasant estate*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2016, s. 81.

⁸⁵ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 211.

⁸⁶ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 216.

ÚV KSČ vydalo 15. srpna 1955 vládní nařízení č. 50/1955 Sb. o některých opatřeních k zajištění zemědělské výroby.⁸⁷ Nařízení ukládalo povinnost předat půdu do státního vlastnictví, pokud na ni nebyli kulaci schopni zabezpečit řádné hospodaření.⁸⁸ Dle celostátní konference KSČ (11.-15. června 1956) byly pozměněny podmínky přijímání sedláků do JZD. Antonín Novotný uvedl, že: „*Ve výjimečných jednotlivých případech, tam, kde se družstvo dostatečně upevnilo, smí se stát členem družstva se souhlasem rady okresního národního výboru kulak, u něhož jsou všechny předpoklady, že bude v družstvu řádně a poctivě pracovat.*“⁸⁹ Dosavadní politiku proti kulakům prohlásil za nadále platnou. O dva roky později ÚV KSČ kritizovalo nepochopení celé akce některými funkcionáři. Díky možnosti násilného přijímání kulaků do JZD dle stanovených podmínek se jich tam dostalo necelých 20 000, někteří dokonce i do vedoucích funkcí. Aby mohlo být v ČSR oficiálně vyhlášeno ukončení vykořisťování zemědělců vesnickými boháči a vybudování socialismu, přijal ÚV KSČ v květnu roku 1958 dokument s názvem „Problémy likvidace kulactva jako třídy v souvislosti s dovršením výstavby socialismu v naší zemi“. Zmíněný dokument obsahoval tezi, že převážná část kulactva již byla zlikvidována a dosavadními kroky je možno dokončit její likvidaci jako třídy, aniž by musela být vytyčena nová linie omezování a zatlačování.⁹⁰ Prezident Antonín Novotný vyhlásil v červenci roku 1960 na celostátní konferenci KSČ, že socialismus v Československu zvítězil.⁹¹

Pokračování kulactva v soukromém zemědělství mezi roky 1960–1989 bylo téměř nemožné. V hospodářství pokračovali jen jednotlivci, ve velmi ztížených podmínkách,

⁸⁷ Vládní nařízení č. 50/1955 Sb., o některých opatřeních k zajištění zemědělské výroby. In: Sbíрка zákonů. 21. 9. 1955, roč. 1955. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1955-50>.

⁸⁸ Zajišťování zemědělské výroby na zemědělské půdě kulaků
§ 8

(1) Nemůže-li kulak zajistit řádné hospodaření na své usedlosti pro nemoc, stáří apod., je povinen oznámit to prostřednictvím výkonného orgánu místního národního výboru zemědělskému odboru rady okresního národního výboru. Zemědělský odbor rady okresního národního výboru v součinnosti s výkonným orgánem místního národního výboru projedná s kulakem zajištění řádného hospodaření na jeho usedlosti. Kulak může buď dobrovolně nabídnout státu, aby převzal usedlost bezplatně do vlastnictví, anebo dát souhlas, aby jeho usedlost byla bezplatně přikázána do užívání zemědělskému závodu socialistického sektoru. Zdroj: Vládní nařízení č. 50/1955 Sb., o některých opatřeních k zajištění zemědělské výroby. In: Sbíрка zákonů. 21. 9. 1955, roč. 1955. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1955-50>.

⁸⁹ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 220.

⁹⁰ Tamtéž, s. 220, 221.

⁹¹ Tamtéž, s. 223.

kteří se pokoušeli vzdorovat mocenské převaze režimu a udržet tak tradici svých předků.⁹²

⁹² Tamtéž, s. 227.

3 Kolektivizace zemědělství na Třeboňsku

Obečný průběh a základní postupy kolektivizace shrnuje doposud literatura, zůstává však značné množství neobjasněných případů, zejména regionálního charakteru. Některé konkrétní osudy jedinců a způsoby zavádění kolektivizačních postupů do praxe zůstávají doposud skryty. Na celkovou problematiku nelze nahlížet pouze jako na situaci, již plně ovlivnila komunistická vláda a její zemědělská politika. Dochází zde i k propojení společenských a rodinných vztahů s aparáty moci a řetězce událostí, za nimiž v obcích stála iniciativa konkrétních lidí, mocensky zakotvených na úrovni nejnižší státní či místní správy a stranických organizací.⁹³ Průběh byl spojen s násilím a s bolestným předělem v srovnání s podobě, jež se pokusím nastínit v následující případové studii.

3.1 Vymezení Třeboňska

Třeboňsko leží v jižních Čechách na hranici s Dolním Rakouskem. Nachází se v Jihočeském kraji, v okrese Jindřichův Hradec. Svérázné území se vyznačuje výrazným podílem lesů a vodních ploch po celé rozloze. Krajina je unikátní svou sítí rybníků a umělých kanálů, budovaných od středověku do současnosti. Přetváření místní krajiny po mnoho století se zde neprojevovalo nijak ničivě. Ze zdejšího území nevymizely charakteristické původní biotopy a zachovalo se mnoho původních druhů rostlin a živočichů. V roce 1979 byla značná část území Třeboňska vyhlášena Chráněnou krajinnou oblastí.⁹⁴

⁹³ TICHÝ, Martin. Meziúrodná konference Kolektivizace v Československu. (Jindřichův Hradec, 25. - 26. 4. 2012) [online] In: Securitas Imperii. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012, Sv. 21/2, s. 282-284. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/publikace/securitas-imperii/no21/281-284.pdf>.

⁹⁴ AV62 Development & Consulting s.r.o. Praha: Trvale udržitelný rozvoj cestovního ruchu a turismu na Třeboňsku. In: Město Třeboň. © Město Třeboň, s. 5. [cit. 2020-03-08]. Dostupné z: https://www.mesto-trebon.cz/text/uploads/_mestsky-urad/ostatni/studie-trvale-udrzitelny-rozvoj-a-turismus.pdf; KOŠINOVÁ, Marie. Charakteristika oblasti Třeboňska In: *Třeboňsko.cz* [online]. 23.3.2009 [cit. 2020-03-08]. Dostupné z: <https://www.trebonsko.cz/charakteristika-oblasti-trebonska>.

Přírozeným centrem je historické město Třeboň, k němuž patří místní části Branná, Brilice, Holičky, Nová Hlína, Přeseka a Stará Hlína, ležící v Třeboňské pánvi na Zlaté stoce mezi rybníky Svět a Rožmberk.⁹⁵

První písemné zmínky o sídle sahají již do poloviny 12. století.⁹⁶ Největšího rozmachu dosáhla Třeboň v 16. a 17. století za vlády Rožmberků, především v období Viléma a Petra Voka.⁹⁷ Po vymření rodu panství nevzkvétalo. Utrpělo několika požáry, nevyhnulo se ani dopadům třicetileté války a zaostávalo i hospodářsky. Až do roku 1660 zůstalo v držení Habsburků jako jejich soukromý statek. Novým držitelem panství se následně stal jeden z nejbohatších a vlivných německých rodů, Schwarzenbergové. V jejich vlastnictví zůstala Třeboň až do 20. století.⁹⁸ Po první světové válce byl všechn jejich hospodářský majetek v rámci první pozemkové reformy převeden na stát. Po druhé světové válce začala do města pronikat zemědělská velkovýroba.⁹⁹

V letech 1949–1960 toto území představovalo samostatný okres Třeboň, náležící pod Českobudějovický kraj, který byl do okresu Jindřichův Hradec přiřazen až v roce 1960. Jako správní úřad zde působil okresní a krajský národní výbor (ONV Třeboň a KNV v Českých Budějovicích).¹⁰⁰ Do roku 1954 v krajích zároveň působily tzv. jednotné národní výbory, které v sobě spojovaly funkce městského a okresního národního výboru a vznikly tak místní a městské národní výbory.¹⁰¹

⁹⁵ O obci. *Místopisný průvodce po české republice* [online]. [cit. 2020-03-16]. Dostupné z: <https://www.mistopisy.cz/pruvodce/obec/7614/trebon/>.

⁹⁶ MATOUŠ, František. *Třeboň: městská památková rezervace, zámek a památky v okolí*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1964, s. 4.

⁹⁷ Tamtéž, s. 20-25.

⁹⁸ Tamtéž, s. 26-29.

⁹⁹ Historie města Třeboň. *Místopisný průvodce po české republice* [online]. [cit. 2020-03-16]. Dostupné z: <https://www.mistopisy.cz/pruvodce/obec/7614/trebon/>.

¹⁰⁰ Zákon č. 280/1948 Sb., o krajském zřízení. In: Sběrka zákonů a nařízení. 21. 12. 1948, roč. 1948. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-280>

¹⁰¹ BURDA Tomáš, Eva SEMOTANOVÁ, Pavel CHROMÝ, Jiří MARTÍNEK a další ve spolupráci s Ministerstvem vnitra. 100 let proměn hranic našich regionů. In: *Ministertvo vnitra České republiky*. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, © 2019. 2018, s. 32 [cit. 2020-03-16]. Dostupné z: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKewjzxtqc6J7oAhUPSBUiHS6iBGgQFjAAegQIAhAB&url=https%3A%2F%2Fwww.mvcr.cz%2Fsoubor%2Fkatalog-k-vystave-100-let-promen-hranic-nasich-regionu.aspx&usq=AOvVaw090_pmlGjG14RFiCBN9m_D.

Obr. č.1, geografické vymezení okresu Třeboň k roku 1950 Zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:České_okresy_1950.png

3.2 Obecná charakteristika kolektivizace na Třeboňsku

Rozdílnost při uplatňování kolektivizačních plánů se projevila nejen v rámci krajů, ale i jednotlivých okresů. Přesto, že celá akce byla řízena celostátně, postupy a praxe pronásledování kulaků musely být přizpůsobeny na konkrétní osoby a místa. V roce 2006 proběhla v jihočeských státních archivech soupisová akce „Soupis nuceně vystěhovaného obyvatelstva v jihočeských archivech 1949–1960“ a jelikož okres Třeboň spadá do obvodu SOkA Jindřichův Hradec, byl prozkoumán i fond ONV Třeboň.¹⁰²

Okresním národním výborům nebyly často poskytnuty včasné pokyny, jak má být akce prováděna a koho se má konkrétně týkat. Mezi roky 1952 a 1953 bylo uděleno okresním národním výborům, aby vytvořily seznamy vesnických boháčů. Při sestavování v okrese Třeboň stanovil ONV zvláštní radu pod názvem „komise pro přesídlování

¹⁰² PLUCAROVÁ, Laděna. Soupis nuceně vystěhovaného zemědělského obyvatelstva v jihočeských archivech 1949–1960. In: ROKOSKÝ, Jaroslav a Libor SVOBODA. *Kolektivizace v Československu: Rural collectivization in context*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, s. 262.; CHLÁDKOVÁ, KÖRNEROVÁ, Michaela. Rozdílnosti při realizaci Akce K v okresech Dačice, Jindřichův Hradec a Třeboň. In: ROKOSKÝ, Jaroslav a Libor SVOBODA. *Kolektivizace v Československu: Rural collectivization in context*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, s. 298.

rodinných příslušníků vesnických boháčů“, jež se skládala z předsedy a místopředsedy ONV, zástupce zemědělského referátu ONV, zástupce OV KSČ, okresního prokurátora a popř. zástupce SNB či StB. Pro Třeboň byl dochován pouze jeden zápis ze schůze zmíněné komise, a to z 29. prosince 1952. Z tohoto důvodu není možné určit, kdy přesně byla komise ustanovena. Z dokumentu však vyplývá, že se nejednalo o její první schůzi. Stanovuje, že jednotlivé případy proti vesnickým boháčům budou projednávány v předsednictvu OV KSČ a Radě ONV a klade důraz na to, aby o jednotlivých případech rozhodovaly místní národní výbory (MNV) a místní organizace KSČ (MO KSČ), popřípadě veřejné schůze. Tato strategie okresu při sestavování kulackých seznamů si vedla za cíl prosadit hlas lidu, ukázala se však naopak jako kontraproduktivní.

MNV v obcích měly dodat podklady pro zpracování seznamu (seznamy jmen a jejich doplňky). Zde narazil ONV Třeboň na problém, v únoru 1953 stále neobdržel zprávu od poloviny MNV v okrese. Druhá polovina, jež seznamy dodala počátkem roku, zasílala opravná hlášení, že zemědělci nemohou být označeni za vesnické boháče, jelikož řádně splňují předepsané dodávky zemědělských produktů a nikoho nevykořisťují. 29. července 1953 zaslala ONV Třeboň nové seznamy, aby se k nim MNV v obcích znovu vyjádřily.¹⁰³

3.2.1 Vystěhované zemědělské obyvatelstvo v okrese Třeboň

Archivní materiál, z něhož bylo možné čerpat pro sestavení konkrétního počtu vysídlených usedlostí a rodin, se kompletně nedochoval. Zachované zápisy ze schůzí rady ONV, seznamy vesnických boháčů a rejstříky okresního soudu Třeboň byly zpracovány v rámci akce výše, přičemž pracovníci narazili na zvláštnost, že řadu případů projednal až později okresní soud. Ve fondu ONV Třeboň se dochovaly některé výměry, podle kterých se měly osoby vystěhovat. Rodiny mnohokrát neuposlechly příkazů ONV ihned a zůstávaly v obci, dokud ONV nedohlédl na vykonání svého rozhodnutí.¹⁰⁴ Okres Třeboň byl v roce 1952 v rozborech situace na krajském výboru KSČ nařčen z vlašného

¹⁰³ Tamtéž, s. 298, 299.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 300.

přístupu k akci s vesnickými boháči.¹⁰⁵ V celostátním průzkumu v jihočeských archívech bylo zjištěno celkem 26 případů pro daný okres.¹⁰⁶

Již v roce 1949 proběhl soudní proces se třemi členy představenstva Hospodářského družstva Třeboň, jimž pravděpodobně započalo pronásledování kulaků a agrárníků na Třeboňsku. Obžalovanými byli ředitel družstva Václav König, rolníci Vladimír Purkrábek z Domanína, Vladimír Hofbauer ze Stříbřece a Josef Pavelce z Břilice. Následující svědectví je přímým důkazem falešného obvinění Josefa Pavelce: „*Jednalo se o jakéhosi zprostředkovatele, přes kterého hospodáři prodávali dále své produkty. Někteří členové družstva byli obviněni z rozkrádačky družstva, a i když s tím neměl otec nic společného, ale v tu dobu byl členem, KSČ toho využilo a připsalo mu také vinu. Byl odsouzen na dva roky, které si musel odsedět.*“, vzpomíná dcera J. Pavelce.¹⁰⁷ Z výpovědi pamětnice se dozvídáme, že v případě Josefa Pavelce se jednalo zcela určitě o vykonstruovaný proces. U soudu byla přítomna i druhá nejstarší dcera Alena, jež referovala, že nebyl vyřčen konkrétní přestupek, jehož by se obžalovaný dopustil. Pavelce byl vždy zmíněn až na konci výpovědi: „*A Pavelce byl také členem.*“ Všichni odsouzení byli zatčeni, proběhlo zabavení jejich majetku a vystěhování rodin. Na zabaveném gruntu Vladimíra Purkrábka z Domanína vznikl Státní statek Třeboň.¹⁰⁸

3.3 Případová studie Břilice – rodina Pavelcova

Břilice u Třeboně patří k obcím českého venkova, kde se dochovalo několik domů a selských stavení lidové architektury. Vesnice se nachází dva kilometry severozápadně od Třeboně a je zároveň její místní částí.¹⁰⁹ Jedním z dochovaných míst je i statek rodu

¹⁰⁵ PLUCAROVÁ, Laděna. Soupis nuceně vystěhovaného zemědělského obyvatelstva v jihočeských archívech 1949–1960. In: ROKOSKÝ, Jaroslav a Libor SVOBODA. *Kolektivizace v Československu: Rural collectivization in context*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, s. 263.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 264.

¹⁰⁷ Rozhovor s Miladou MIKŠLOVOU, roz. PAVELCOVOU, nar. 1938. České Budějovice, 25. 11. 2017.; DOBRÝ, Sláva. Kolektivizace VII. In: *Agrární venkov. První internetový zpravodaj českého venkovského a zemědělského lidu*. [online]. 2002, 2. 10. 2006. [cit. 2020-03-16]. Dostupné z: <http://www.multiweb.cz/agrarnivenkov/Kolektivizace.html>.

¹⁰⁸ Rozhovor s Miladou MIKŠLOVOU, roz. PAVELCOVOU, nar. 1938. České Budějovice, 23. 2. 2020.

¹⁰⁹ KOŠINOVÁ, Marie. Břilice – součást obce Třeboň. In: *Třeboňsko.cz* [online]. 1.1.2016 [cit. 2020-03-08]. Dostupné z: <https://www.trebonsko.cz/brilice-soucast-obce-trebon>.

Pavelců, kde před více než šedesáti lety panovalo prosperující hospodářství. Podle zápisů v matrikách farního úřadu a gruntových knih uložených v archivu knížete ze Schwanzenbergu v Třeboni byl zde rod Pavelců usazen již od roku 1566. Šest generací hospodářů se podílelo na rozvoji tohoto gruntu. Poslední hospodář Josef Tomáš Pavelec se ujal statku v roce 1933. Stejného roku se ženíl jako starosta obce s Růženu Pudilovou, dcerou sedláka ze Svinů, okres Veselí. Svatebním svědkem byl poslanec Národního shromáždění ČSR a toho času předseda RSZML Rudolf Beran. Mimo rozšíření hospodářského statku na 25,5 ha se Josef Pavelec podílel na rozvoji obce a byl velmi veřejně činný. Již v roce 1927 působil jako předseda Zemského sdružení republikánského dorostu československého venkova v Čechách a také byl předsedou župního sdružení tohoto dorostu v Českých Budějovicích. Později zastával i různé funkce v okresní samosprávě, v Ústřední jednotě hospodářských družstev v Praze, v ústředních chovatelských a jiných zemědělských organizacích a společnostech. J. Pavelec byl zároveň otcem pěti dětí, Aleny, Josefa, Milady, Ivana a Marie. V květnu 1935 obdržel dopis od poslance R. Berana, v němž mu mimo jiné upřímně gratuluje k narození syna: „Milý příteli, děkuji Vám za Váš milý dopis. Gratuluji Vám upřímně k narození syna a k zabezpečení rodu Pavelců. Staré selské rody nevyhynou!“¹¹⁰ Po nástupu KSČ k moci v roce 1948 byl však tak jako řada jiných sedláků Josef Pavelec označen za kulaka a začal být se svou rodinou pronásledován.¹¹¹ Kolektivizace prováděná na venkově i sice nezapříčinila vyhynutí starého selského rodu Pavelců, mohu ale konstatovat, že nadobro znemožnila pokračování v rodinné hospodářské tradici.¹¹²

3.3.1 Počátky pronásledování

Jelikož se J. Pavelcovi v hospodářství dařilo, odmítl po schválení zákona č. 69/1949 Sb., o Jednotných hospodářských družstev vstoupit do družstva a začal být okamžitě jako kulak pronásledován. Prvním krokem bylo jeho zatčení v případě se členy hospodářského

¹¹⁰ Osobní archiv. Kronika rodu Pavelců. 1600–1941, nestránkováno.

¹¹¹ Rozhovor s Miladou MIKŠLOVOU, roz. PAVELCOVOU, nar. 1938. České Budějovice, 25. 11. 2017.

¹¹² Osobní archiv. Kronika rodu Pavelců. 1600–1941, nestránkováno.

družstva Třeboň.¹¹³ Poté, co se vrátil z vězení, KSČ pokračovala ve snaze znemožnit jejich hospodaření a odvolala Pavelce v roce 1951 v jeho padesáti letech k PTP, kde musel zůstat celý rok. V tu dobu dcera Milada právě vycházela ze základní školy se samými jedničkami, ale jelikož byla kulacká dcera, bylo ji znemožněno pokračovat ve studiu a začala pomáhat v hospodářství. Na tomto příkladu můžeme vidět, že vylučování selských dětí ze škol bylo prováděno i na Třeboňsku. Na celé hospodářství zbyla manželka Růžena, která se starala o jednoletou dceru Marii, čtyřletého syna Ivana, a Milada. Syn Josef, jako plnoletý potomek, byl odvolán příkazem na státní statek Ortvinovice, patřící v té době pod státní statek Třeboň. Zde vykonával hospodářské práce a domů mohl přijet jen zřídka. Odebrání mužské síly ze statku mělo znemožnit udržení hospodářství. Funkcionáři okresu, chtějící být první v soutěži v kolektivizaci vesnice, používali beztrestně svých vlastních metod, jimiž nepřímo nutili rolníky do vstupu JZD. Tzv. přesvědčováním, v němž nechyběly výpovědi dětí ze zaměstnání, pokuty peněžní a vězení. Absurdní příkazy, aby Růžena zapřahala v noci koně a jela orat na pole, nebyly ani u Pavelců výjimkou. Růžena byla neuvěřitelně silná a statečná osobnost a celý rok, tedy do roku 1952, než se J. Pavelec vrátil, zvládla hospodářství obstarat a udržet. Pomáhali jim i sousedé, především paní Lamačová, která v tu dobu měla také malou dceru. Tu Růžena doma chovala i s dcerou Marií, vařila, starala se o dobytek a Milada s ostatními pracovala na poli.¹¹⁴

3.3.2 Zabavování majetku a zvyšování dodávek

Vedle diskriminace osobní bylo prováděno i beztrestné rozkrádání rodového majetku i majetku osobního jako nábytek, lovecké zbraně, auto atd. J. Pavelcovi byly bez jakéhokoliv soudního rozsudku za asistence SNB zcizeny (nejenom děti), ale i věci patřící k osobnímu majetku a pak k hospodářskému provozu.¹¹⁵

¹¹³ Podrobněji v kapitole Vystěhované zemědělské obyvatelstvo v okrese Třeboň, s. 28.

¹¹⁴ Rozhovor s Miladou MIKŠLOVOU, roz. PAVELCOVOU, nar. 1938. České Budějovice, 25. 11. 2017.

¹¹⁵ Osobní archiv. Rukopisní zápisy. Josef Pavelec, nestránkováno.

Soupis zcizeného majetku

- č.1. dne 30. května 1949: osobní vůz značky Tatra
- č.2. 31. května 1949: lovecké zbraně, třířázový automat a kulovnice
- č.3. 12. dubna 1950: jeden traktor a hp. 20 značka HANOMAG do JZD Nová Věc
- č.4. 30. dubna 1950: gumový vlečňák na 25 q – František Smrž půda MNV
- č.5. 2. května 1950: gumový vůz na 40 q
- č.6. 2. května 1950: traktorový pluh a diskové brány talířové do JZD Ševětín
- č.7. 12. května 1951: žací stroj koňský ¹¹⁶

J. Pavelec v zápisech zmiňuje, že jeho pozemkové parcely byly dle zákona č. 51 zaměněny a k hospodářství přiděleny pozemky nejvzdálenější a nejhorší vůbec, jako bývalá obecní neplodná pastvistka. Toto tvrzení se mi nepodařilo oficiálně ověřit, ale dovolím si zauvažovat, že by to z důvodu skartace bylo zřejmě nemožné. Dcera Milada potvrdila, že se jednalo o neúrodné a okrajové pozemky. I za takových podmínek, bez strojů, nejhorší půda byla znova s rodinou obdělána a i takto, čím dále tím vyšší dodávky, zase plněny, aby se grunt nadále mohl udržet, i když hospodář byl nucen mnohé nedostatky pro domácnost jako mouku a máslo přikoupit. Kontingenty dle příkladu z roku 1953–1955 obsahovaly zemědělskou výměru ornou, 4 ha půdy, 70 g žita, 60 g pšenice, 25 kg ovsa, 11 g ječmene, 300 g brambor, 4 kg strohového lemu, 60 kg hovězího, 7 kg řepky, 60 kg cukrovky, 18 kg drůbeže, 4200 kusů vajec, 16 kg vepřového masa, 20 kg hovězího masa, 10 kg vlny, 10 kg slámy, 9 kg sena a 12.000 l mléka.¹¹⁷

Nekončící bezpráví zasahovalo nejen do životů kulaků, ale i ostatních obyvatel okresu. V roce 1954 proběhly v Československu volby do národních výborů. J. Pavelec si postěžoval, že při volbách do obcí v roce 1954 byla platná pouze kandidátka Národní fronty, jež byla připravena v sekretariátě KSČ, jakož i volební seznamy prověřených osob a nemůže tak volit jinou politickou stranu. V obci Břilice bylo řečeno, že kdo s kandidáty nesouhlasí, může je na listině škrtnout. Tak se škrtno, ale pokud nebylo škrtno podle pravítka celé jméno, výsledkem bylo prohlášení stoprocentního souhlasu s kandidáty Národní fronty. „*Volby jsou prý tajné, každý ovšem ví předem, že 98 procent voličů*

¹¹⁶ Osobní archiv. Rukopisní zápisy. Josef Pavelec, nestránkováno.

¹¹⁷ Tamtéž, nestránkováno.

odevzdá lístky pro stanovené kandidáty, poněvadž jiná možnost tu není“, zmiňuje Pavelec.¹¹⁸

3.3.3 Vykonstruovaný proces – vstup do JZD

J. Pavelcovi nezbylo nic jiného, než se podvolit a do JZD vstoupit. Byl členem přibližně půl roku, od 1. října 1957 do března 1958. Bohužel nebylo možné dohledat přesné datum ukončení členství. Myslím si, že by je nebylo možné dohledat ani v okresním archivu, jelikož byly s největší pravděpodobností skartovány. V roce 1958 mu však bylo zasláno rozhodnutí o vystěhování se ze svého domova na Státní statek do Hluboké u Borovan i přesto, že plnil veškeré dodávky, tedy odevzdával část své zemědělské produkce. Zároveň mu zabavili veškeré polnosti, které vlastnil. KSČ vykonstruovala proces, aby mohla rodinu vystěhovat a odmítla uznat jeho členství v družstvu právě během půl roku. V jeho hospodářství byly však ustájeny družstevní krávy, o které se celou dobu staral. Pavelec v domnění, že je členem družstva, odevzdával část své produkce. Poté mu přišlo oznámení, že KSČ jeho členství v družstvu zpětně neuznala a tím pádem dle KSČ celou dobu nebyl členem družstva, hospodařil a neplnil dodávky. „*Logicky nám to nedávalo smysl a přišlo to na takovým círu papíru, prostě si to na něj vymysleli,*“ vzpomíná dcera Milada.¹¹⁹ J. Pavelec se proti tomuto rozsudku odvolal. V odvolání uvádí, že se v roce 1957 podle usnesení IX. sjezdu KSČ přihlásil do JZD v Břilicích a byl představenstvem i členskou schůzí jednomyslně přijat s platností od 1. října 1957. ONV vzal jeho přijetí na vědomí a uvědomil ho 12. října 1957 o změně dodávkových úkolů. Podle tohoto oznámení odevzdal při vstupu do JZD více produktů, než mu bylo vyměřeno, a dodávky daleko překročil ve prospěch JZD. V oznámení bylo také však uvedeno, že nesplnil 46 kg vepřového, 180 kg hovězího masa a 807 litrů mléka. Pravdou bylo, že odevzdal do roku 1957 o 230 kg vepřového více, ovšem již do společného hospodářství JZD. Mimo jiné odevzdal 4 prasnice po 50 kg, 8 podsvinčat po 20 kg a 1340 litrů mléka. „*Za leden a únor 1958 nemohu být činěn zodpovědným,*

¹¹⁸ Tamtéž, nestránkováno.

¹¹⁹ Rozhovor s Miladou MIKŠLOVOU, roz. PAVELCOVOU, nar. 1938. České Budějovice, 25. 11. 2017.

protože všechny dodávky odevzdávalo z bývalého mého majetku JZD. Domněle mě přidělené pozemky 21. listopadu 1957 obhospodařovalo již v této době JZD, nejsem proto a nemohu proto býti činěn zodpovědným pro tyto pozemky, ty byly řádně JZD zpracovány,“ napsal J. Pavelec v odvolání 19. března 1958 správě zemědělství a lesního hospodářství rady KNV v Českých Budějovicích prostřednictvím odboru zemědělské a lesní hospodářství rady ONV v Třeboni.¹²⁰

V družstvu s ním byli velmi spokojeni, jelikož byl zkušený hospodář a lidé z vesnice ho měli také rádi, a z tohoto důvodu se rozhodli stávkovat a přimlouvali se na KNV v Českých Budějovicích za to, aby zůstali. Bylo jim však řečeno, že je to věc obce a ta to musí rozhodnout sama. Rozhodnutí MNV musela rodina poslechnout a do stanovené doby se vystěhovat. Příkazem dostala i dcera Milada a syn Josef, že musí na státním statku v Hluboké u Borovan začít pracovat. *„Takže jsem si připadala v té době, v tom roce 1958, že jsem nevolník.“*, sdělila dcera Milada. Na nákladním autě směli transportovat mimo osobních věci jako rodina, jedno prase, dvanáct slepic a trochu zrna a brambor.¹²¹ Nejstarší sestra Alena už se stěhovat nemusela, neboť již bydlela se svým mužem v Praze.¹²²

Pro Pavelce to byla strašná věc, že musel opustit rodinný statek a začít pracovat na cizím, ale byl šťastný, že jsou konečně po tak dlouhé době opět celá rodina pohromadě. Opět se potvrdilo, jakým byl dobrým hospodářem a člověkem. Mezi lidmi v novém prostředí se stal brzy oblíbeným a samotný vedoucí statku si k němu chodil pro rady ohledně práce na poli a vedení hospodářství. Dcera Milada vzpomíná na to, jak je ve vesnici vše přijali a také na krásnou přírodu a okolí.

Na státním statku museli zůstat celkem 9 let do roku 1967. V průběhu postihla rodinu tragická událost, smrt otce. V 61 letech se nachladil při práci na poli a musel být operován s prostatou. Po operaci zemřel na embolii. Po smrti otce byl vyměněn i vedoucí

¹²⁰ Osobní archiv. Rukopisní zápisy. Josef Pavelec, nestránkováno.; Osobní archiv. Odvolání proti rozhodnutí odboru zemědělství a les. hospodářství rady ONV v Třeboni ze dne 14. 3. 1958. Josef Pavelec. Břilice, 17. 3. 1958.

¹²¹ Osobní archiv. Rukopisní zápisy. Milada Mikšlová, nestránkováno.

¹²² Rozhovor s Miladou MIKŠLOVOU, roz. PAVELCOVOU, nar. 1938. České Budějovice, 25. 11. 2017.

statku a pro manželku začaly nelehké časy. Vedoucí ji přitěžoval, co jen to šlo. V tu dobu pracovala jako krmička bžírů – mladých býčků chystaných na porážku.¹²³

Dcera Milada na statku nezůstala až do roku 1967. Z těžké práce dostala kýlu a musela také na operaci. Jelikož bydlela v Borovanech, spadala pod nemocnici v Českých Budějovicích, kde se potkala se svým budoucím mužem. Za dva roky se Milada vdala a od té doby žije v Českých Budějovicích.¹²⁴

Po uvolnění politických poměrů v roce 1968 zemědělské družstvo v Břilicích zkrachovalo a bylo přepsáno na státní statek Třeboň, a právě Borovanský statek také patřil pod stejné vedení. V tu dobu potřebovali v Břilicích krmiče, tak vedoucí povolil, aby se nastěhovali zpět na statek do Břilic. Navíc vyšel zákon, že ti, kdo se museli stěhovat a zabrali jim obytný dům, se mohou vrátit do svých domovů a dům jim bude navrácen do vlastnictví. Matka se tedy vrátila po devíti letech se svými třemi dětmi zpět domů a začala pracovat i se synem Josefem v místním kravíně.¹²⁵

3.4 Důsledky kolektivizace ČSR / Břilice

Kolektivizace zasáhla nepochybně hluboko do podstaty českého venkova a její důsledky můžeme pozorovat do dnes, jak v rovině ekonomické, tak společenské. Posouzení ekonomických a hospodářských dopadů považuji za snadnější, jelikož jsou změřitelné. Naopak morální dopady společenské roviny můžeme sice pozorovat, ale budeme je jen těžko měřit.¹²⁶

Národní zemědělství prošlo po roce 1989 zásadní majetkovou a ekonomickou proměnou, která se promítla do kvality a kvantity jednotlivých komodit. Výrazným znakem, jenž poznamenal české zemědělství, zůstává odlišnost od ostatních, především západoevropských zemí. Zatímco ve vyspělých státech Evropy je zemědělství založeno na rodinných podnicích, – jako základní jednotce agrárního systému rozvinutého světa –

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ NĚMEC, Stanislav. Důsledky kolektivizace a současná podoba českého venkova. In: BLAŽEK, Petr a Michal KUBÁLEK, ed. *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2008, s. 299.

můžeme tvrdit, že na českém a moravském venkově značnou dobu stále přetrvával polosocialistický model.¹²⁷ Proč tomu tak je? Pokusím se představit celou situaci na své případové studii. Po roce 1989 chtěla řada zemědělců obnovit své rodinné podniky a pokračovat v soukromém hospodaření. Tak tomu bylo i v případě rodiny Pavelců v Břilicích u Třeboně. Po rehabilitacích v roce 1989 jim byly navraceny veškeré polnosti, osobní automobil a lovecké zbraně už nikdy neviděli. V kapitole 3.3.2 uvádím soupis zabaveného majetku, z něhož se sice dočkali i navracení hospodářských strojů, ty v tu dobu však byly minimálně čtyřicet let staré. Nedostatečné a zastaralé vybavení nestačilo na obdělávání půdy a finanční situace po několika letech práce na státním statku ničemu nepřilepšovala. Nezbylo tedy nic jiného než vlastní půdu pronajmout. Pronajata je mimo jiné dodnes.¹²⁸

Po revoluci se s problémem soukromého hospodářství potýkali i ostatní zemědělci v Československu. Situaci nepomáhalo ani pokračování bývalých JZD v hospodaření s budovami, lepšími stroji a technologiemi. Zemědělskému svazu zůstal po komunistickém svazu družstevních rolníků¹²⁹ stamilionový majetek. Díky bývalým kontaktům například z OV KSČ si manažeři družstev vytvořili lobby ve formě Agrární komory a Zemědělského svazu, která měla vliv na dotační systém i zákony. Součástí této vlivné skupiny se stalo i přesvědčování veřejnosti, že kolektivní hospodářství je to pravé.¹³⁰

Faktem je, že se české zemědělství od ostatních států Evropské unie odlišuje typickým vysokým průměrem využívání pronajaté půdy. Přes rostoucí podíl pronajaté

¹²⁷ Ministerstvo zemědělství. Zemědělská výroba. In: *eAgri* [online]. Ministerstvo zemědělství © 2009-2020 [cit. 2020-03-28]. Dostupné z: <http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/zemedelstvi.html>.

; NĚMEC, Stanislav. Důsledky kolektivizace a současná podoba českého venkova. In: BLAŽEK, Petr a Michal KUBÁLEK, ed. *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2008, s. 299.

¹²⁸ Rozhovor s Miladou MIKŠLOVOU, roz. PAVELCOVOU, nar. 1938. České Budějovice, 25. 11. 2017.

¹²⁹ Svaz družstevních rolníků (dále jen "Svaz") je dobrovolnou společenskou organizací sdruženou v Národní frontě, která rozvíjí svou činnost v zájmu zajištění sociálně ekonomického a společenského poslání družstev, politické, pracovní a společenské aktivity jejich členů a v oblasti péče o jejich pracovní a životní podmínky. Zákon č. 90/1988 Sb., o zemědělském družstevnictví In: *Sbírka zákonů*. 15.03.1949. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1988-90#cast7>.

¹³⁰ NĚMEC, Stanislav. Důsledky kolektivizace a současná podoba českého venkova. In: BLAŽEK, Petr a Michal KUBÁLEK, ed. *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2008, s. 301.

půdy zemědělských subjektů vykazovalo v roce 2010 nižší pouze Slovensko. Mezi další charakteristický rys se řadí vysoké zastoupení subjektů právnických osob v zemědělství a s ním související nejmenší procento rodinných pracovníků na celkový počet pracujících.¹³¹ Přestože kolektivizace znemožnila pokračovat většině soukromých zemědělců v hospodaření, můžeme říci, že se české prostředí velmi rychle adaptovalo a dohnalo půl století přirozeného hospodářství svobodně rozvíjejících se evropských zemí.¹³²

Jak již bylo v práci zmíněno, pronásledování kulaků, s nimi související procesy a ostatní tresty se nevztahovaly pouze na přímé oběti, nýbrž i na jejich rodiny a přátelé. Zasáhly celou společnost, hospodářství, politiku i právo. Nezákonnost a represe byly podstatou vládnutí a existence komunistického režimu a o tom byli přesvědčeni i vykonavatelé moci. Co se však lišilo v různých okresech a některých organizacích, byl přístup funkcionářů v radikálnosti uskutečňování výkonu trestů.¹³³

Pokud použiji trochu cynizmu, můžeme tvrdit, že v případě rodiny Pavelců byl vlastně celý průběh závěrečného vystěhování natahován. Rodina dostala příkaz k vystěhování až mezi posledními v okrese. Osobně to přisuzuji tomu, že J. Pavelec byl velmi vážený hospodář a celkový přístup ke kulackým seznamům byl na Třeboňsku obecně označen za „vražný“. Paradoxem je, že se proti němu nakonec obrátila jedna z rodin v sousedství, které několikrát pomohl za války a podepsala příkaz k jeho vystěhování. Tuto rodinu v práci nezmiňuji.¹³⁴ Zde se dostávám k bodu morálních dopadů kolektivizace a komunistického režimu. Nebudu se vyjadřovat k tomuto konkrétnímu případu, jelikož neznám podrobněji jeho souvislosti. Zaměřím se místo toho na všeobecnou rovinu těchto důsledků.

¹³¹ MÁCOVÁ, Marcela. V čem je české zemědělství jiné? In: *STATISTIKA & MY, Měsíčník statistického úřadu* [online]. Český statistický úřad, 7.8.2014 [cit. 2020-01-31]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/2014/07/v-cem-je-ceske-zemedelstvi-jine/>.

¹³² NĚMEC, Stanislav. Důsledky kolektivizace a současná podoba českého venkova. In: BLAŽEK, Petr a Michal KUBÁLEK, ed. *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2008, s. 302.

¹³³ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 212, 213.

¹³⁴ Rozhovor s Miladou MIKŠLOVOU, roz. PAVELCOVOU, nar. 1938. České Budějovice, 23. 2. 2020.

Mnoho lidí uvěřilo ve správnost rozsudků, jiní je ze strachu tiše přehlíželi a ti, co se proti nim postavili, byli perzekuováni. Oběťmi kolektivizace se nestali pouze postižené rodiny a jejich přátelé, ale zároveň ti, kteří se na perzekucích podíleli, ať už v jejich zákonnost věřili, či ne.¹³⁵

Společenské dopady si s sebou někteří kulaci nesli a nesou po celý život. Nejen touhu zapomenout na tyto časy, ale i konsekvence, které ovlivnily jejich každodenní život. Například Miladě Pavelcové nebylo v době represí umožněno dalšího vzdělání, i přes výborný prospěch. Nastoupila proto do Tesly v Českých Budějovicích, kde navijela indukční cívky do telefonních ústředěn. Po narození první dcery v roce 1964 a mateřské nastoupila opět do zemědělství, do čistící stanice osiv v Boršově u Českých Budějovicích, kde jí bylo umožněno dodělat si dálkově výuční list v oboru průmyslový krmivář. To jediné platilo na obor, ve kterém pracovala, a byla to jediná šance, jak si mohla doplnit vzdělání při pracovním procesu.

Pamětnice na svůj život vzpomíná s nelehkým srdcem, Chvilé, které jako dítě a dospívající žena musela prožívat bez otce, nebyly jednoduché a jen těžko se popisují. Přijala svůj osud a dělala vše pro to, aby rodina jednoho dne mohla být opět pohromadě, doufajíc v návrat celé rodiny na jejich rodnou půdu, kterého se bohužel otec již nedožil.¹³⁶

¹³⁵ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 213.

¹³⁶ Rozhovor s Miladou MIKŠLOVOU, roz. PAVELCOVOU, nar. 1938. České Budějovice, 25. 11. 2017.

4 Závěr

Bakalářská práce přibližuje regionální specifika kolektivizace na Třeboňsku. V letech 1949–1960 toto území představovalo samostatný okres Třeboň, náležící pod Českobudějovický kraj. Je zřejmé, že nezákonnost a represe byly podstatou vládnutí a existence komunistického režimu a o tom byli přesvědčeni i vykonavatelé moci na různých stupních veřejné správy. Co se však lišilo v různých okresech a některých organizacích, byl přístup funkcionářů v radikálnosti uskutečňování výkonu trestů. Zde byl kladen důraz na to, aby o jednotlivých kulackých kauzách rozhodovaly místní národní výbory a místní organizace KSČ, popřípadě veřejné schůze. Ukazuje se, že se tato strategie při sestavování kulackých seznamů ukázala jako kontraproduktivní. Z dochovaných výměrů ve fondu ONV vyplývá, že ne všechny rodiny uposlechly ihned příkazů ONV a zůstávaly v obci, dokud ONV nedohlédl na vykonání svého rozhodnutí. Z tohoto důvodu byl také okres v roce 1952 v rozbořech situace na krajském výboru KSČ nařčen z vlašného přístupu k akci s vesnickými boháči.

Mým cílem bylo přiblížit průběh kolektivizace v doposud málo prozkoumaném regionu, což se mi podařilo díky analýze nevydaného rukopisu soukromé provenience.

Součástí práce je případová studie Břilice – rodina Pavelcova, která reflektuje pronásledování kulaků na Třeboňsku. Odráží realitu perzekuce v mnoha jejích formách, s kterými se zemědělské obyvatelstvo v Československu muselo potýkat. Patřilo mezi ně například zatýkání rodinných příslušníků, odvolávání k PTP, zabavování majetku, zákazy studia a zvyšování dodávek, které v případě rodiny Pavelců vyvrcholilo vykonstruováním procesu, které vedlo k vystěhování na státní statek a zabavení gruntu.

I když se některé rodiny po rehabilitacích v roce 1989 dočkaly navrácení majetku, nejednalo se o jednoduchý proces. Zastaralé stroje a vybavení znemožnilo v mnoha případech pokračování v rodinných tradicích. Důsledky kolektivizace se odráží v českém zemědělství a společnosti dodnes.

Je důležité zmínit, že k tématu kolektivizace na Třeboňsku nevzniklo doposud více studií a většina dochovaných materiálů byla pravděpodobně již prozkoumána. Rozšíření bádání v této oblasti není jednoduché. Osobně bych doporučila zaměřit se na prvky orální historie. Jako hlavní překážku však vidím dobu, která od samotného procesu kolektivizace v Československu uplynula.

Seznam použitých pramenů a literatury

Nevydané prameny

Osobní archiv autorky

Osobní archiv. Rukopisní zápisy. Josef Pavelec, nestránkováno.

Osobní archiv. Rukopisní zápisy. Milada Mikšlová, nestránkováno.

Osobní archiv. Kronika rodu Pavelců. 1600–1941, nestránkováno.

Osobní archiv. Odvolání proti rozhodnutí odboru zemědělství a lesního hospodářství rady ONV v Třeboni ze dne 14. 3. 1958. Josef Pavelec. Břilice, 17. 3. 1958.

Rozhovor s Miladou MIKŠLOVOU, roz. PAVELCOVOU, nar. 1938. České Budějovice, 25. 11. 2017.

Rozhovor s Miladou MIKŠLOVOU, roz. PAVELCOVOU, nar. 1938. České Budějovice, 23. 2. 2020.

Odborná literatura

APPLEBAUM, Anne. Gulag: A history. New York: Doubleday, 2003. ISBN 0767900561.

BLAŽEK, Petr a Michal KUBÁLEK, ed. Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2008. Bod (Dokořán). ISBN 978-80-7363-226-7.

BLAŽEK, Petr, Jaroslav ROKOSKÝ, Libor SVOBODA, Martin TICHÝ a Jiří URBAN. Rozkulačeno!: půlstoletí perzekuce selského stavu = half a century of persecution of the peasant estate. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, [2016]. ISBN 978-80-87912-44-7.

BLAŽEK, Petr, Karel JECH a Michal KUBÁLEK. Akce "K": vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty. Praha: Pulchra, 2010. Testis. ISBN 978-80-87377-05-5.

BLUNDELL, Nigel. J.V. Stalin. Přeložil Ivan RYČOVSKÝ. Praha: Columbus, 1998. Ilustrovaný životopis. ISBN 80-85928-79-5.

BLUNDELL, Nigel. J.V. Stalin. Přeložil Ivan RYČOVSKÝ. Praha: Columbus, 1998. Ilustrovaný životopis. ISBN 80-85928-79-5.

BOCHEŇSKI, Józef Maria. Marxismus-leninismus, věda nebo víra. Olomouc: Velehrad, 1994. Studium. ISBN 80-901614-5-6.

BUREŠOVÁ, Jana. Kolektivizace jako destruktivní proces v životě venkova. In: BLAŽEK, Petr a Michal KUBÁLEK, ed. Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a střeoevropské souvislosti. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2008, s. 109-118. Bod (Dokořán). ISBN 978-80-7363-226-7.

CONNOLLY, William E., David MILLER, Alan RYAN a Janet COLEMAN, ed. Blackwellova encyklopedie politického myšlení. Vyd. 2. Brno: Barrister & Principal, 2000. Studium (Barrister & Principal). ISBN 80-85947-56-0.

FEIERABEND, Ladislav Karel. Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952. Ve Volarech: Stehlík, 2007. ISBN 978-80-86913-03-2.

CHLÁDKOVÁ, KÖRNEROVÁ, Michaela. Rozdílnosti při realizace Akce K v okresech Dačice, Jindřichův Hradec a Třeboň. In: ROKOSKÝ, Jaroslav a Libor SVOBODA. Kolektivizace v Československu: Rural collectivization in context. Vydání první. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, s. 297-301. ISBN 8087211960.

CHURANĚ, Milan. Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století. Praha: Libri, 1994. ISBN 80-901579-5-5.

JECH, Karel. Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy. Praha: Vyšehrad, 2008. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 9788070219027.

KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. Komunistický režim a politické procesy v Československu. 2. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2008. ISBN 978-80-7364-049-1.

KAPLAN, Karel. Československo v letech 1945-1948: (pomocný studijní text pro gymnázia). Praha: SPN, 1991. Odborná literatura pro učitele. ISBN 80-04-25699-6.

KAPLAN, Karel. Proměny české společnosti (1948-1960). Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012. Česká společnost po roce 1945. ISBN 978-85-8275-155-3.

KOVALEV, Sergej Mitrofanovič, ed. Základy marxisticko-leninské filosofie: učební text pro posluchače stranického vzdělání. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1973. Učebnice pro střední stupeň stranického vzdělávání.

Krajský výbor (České Budějovice, Česko). In: Jihočeská Pravda [online]. Praha: Komunistická strana Československa, 1945-1991, 27. 5. 1948, 4. (21.) [cit. 2020-03-14]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/cbvk/view/uuid:f14a1ebd-7ac6-4ce5-90f9-87829062e816?page=uuid:b8b69aec-fd98-11e6-9d7f-001b63bd97ba&fulltext=JSČZ>.

KUKLÍK, Jan a Daniela NĚMEČKOVÁ. Majetkové změny v ČSR v letech 1945-1948. In: Paměť a dějiny[online]. 2017, 2017(1) [cit. 2020-03-16]. Dostupné z: https://www.ustrcr.cz/wp-content/uploads/2017/08/PD_1_17_s03-14.pdf.

LEWIN, M. Who Was the Soviet Kulak? In: *Soviet Studies*, vol. 18, no. 2, 1966, pp. 189–212 [online]. [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: JSTOR, https://www.jstor.org/stable/149521?seq=1#metadata_info_tab_contents.

LITERA, Bohuslav. "Druhá revoluce": stalinská transformace Sovětského svazu 1928-1934. Praha: Dokořán, 2013. Bod (Dokořán). ISBN 978-80-7363-567-1.

MATOUŠ, František. Třeboň: městská památková rezervace, zámek a památky v okolí. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1964.

NĚMEC, Stanislav. Důsledky kolektivizace a současná podoba českého venkova. In: BLAŽEK, Petr a Michal KUBÁLEK, ed. *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2008, s. 299-302. Bod (Dokořán). ISBN 978-80-7363-226-7.

PERNES, Jiří. Kolektivizace zemědělství v Československu v letech 1948-1960. *Forum Historie*, 2016, roč. 10, č. 1, s. 5-34. ISSN 1337-6861.

PLUCAROVÁ, Laděna. Soupis nuceně vystěhovaného zemědělského obyvatelstva v jihočeských archivech 1949–1960. In: ROKOSKÝ, Jaroslav a Libor SVOBODA. *Kolektivizace v Československu: Rural collectivization in context*. Vydání první. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, s. 260-265. ISBN 8087211960.

RYCHLÍK, Jan. Kolektivizace ve střední a východní Evropě. In: BLAŽEK, Petr a Michal KUBÁLEK, ed. *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2008, s. 13-29. Bod (Dokořán). ISBN 978-80-7363-226-7.

STANĚK, Tomáš. Odsun Němců z Československa 1945-1947. Praha: Academia, 1991. ISBN 80-200-0328-2.

TICHÝ, Martin. Meziúrodná konference Kolektivizace v Československu. (Jindřichův Hradec, 25. - 26. 4. 2012) [online] In: *Securitas Imperii*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012, Sv. 21/2, s. 282-284. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/publikace/securitas-imperii/no21/281-284.pdf>.

VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011. ISBN 978-80-87398-22-7.

VOMELA, Martin. Kolektivizace v Československu a její politické motivy. In: BLAŽEK, Petr a Michal KUBÁLEK, ed. *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2008, s. 119-127. Bod (Dokořán). ISBN 978-80-7363-226-7.

Zákon o JZD. Čítanka kolektivizace [online]. Ústav pro studium totalitních režimů, © 2008–2015. [cit. 2020-02-08]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/citanka-kolektivizace/zdruzstevnovani/zakon-o-jzd/>.

Elektronické zdroje

Július Ďuriš. In: vlada.cz [online] Vláda ČR (c) 2009-2020 [cit. 18-04-2020]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=45563>.

Státní okresní archiv Jindřichův Hradec. Státní oblastní archiv v Třeboni [online]. [cit. 2020-04-23]. Dostupné z: <https://www.ceskearchivy.cz/statni-okresni-archivy/soka-jindrichuv-hradec/soka-jh-kontakty>.

Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky. Jindřich Uher. Psp.cz [online]. [cit. 20-04-20]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=286&id=4310>.

MÁCOVÁ, Marcela. V čem je české zemědělství jiné? In: *STATISTIKA & MY, Měsíčník statistického úřadu* [online]. Český statistický úřad, 7.8.2014 [cit. 2020-01-31]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/2014/07/v-cem-je-ceske-zemedelstvi-jine/>.

Ministerstvo zemědělství. Zemědělská výroba. In: eAgri [online]. Ministerstvo zemědělství, © 2009-2020 [cit. 2020-03-28]. Dostupné z: <http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/zemedelstvi.html>.

KESSLER, Vojtěch. 6. ledna 1899 – Založení České strany agrární. In: Dny české státnosti [online]. Dny české státnosti o.p.s., © 2011 [cit. 2020-01-31]. Dostupné z: <http://www.dnyceskestatnosti.cz/novinky/kalendarium/6ledna-1899-zalozeni-ceske-strany-agrarni/>.

LIOLIASOVÁ, Pavla. Nejdřív nezájem, potom násilná kolektivizace. Před 70 lety přijali poslanci zákon o JZD. In: iRozhlas [online]. Praha: Český rozhlas, © 1997–2020, 23. 3. 2019 [cit. 2020-01-26]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/jzd-jednotne-zemedelske-druzstvo_1902231419_pj.

MACH, Vladimír. Antonín Novotný. In: Totalita.cz [online]. Tomáš Vlček, © 1999–2020 [cit. 2020-01-26]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_novotnya.php.

MARJÁNKO, Bedřich. Čsl. společnost v letech 1945-1948 politický vzrůst vlivu KSČ. In: *Totalita.cz* [online]. Tomáš Vlček, © 1999–2020 [cit. 2020-01-31]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/45-48/45-48_02.php.

Marxismus-leninismus. In: *Totalita.cz* [online]. Tomáš Vlček, © 1999–2020 [cit. 2020-01-26]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/marx-len.php>.

AV62 Development & Consulting s.r.o. Praha: Trvale udržitelný rozvoj cestovního ruchu a turismu na Třeboňsku. In: Město Třeboň. © Město Třeboň. [cit. 2020-03-08]. Dostupné z: https://www.mesto-trebon.cz/text/uploads/_mestsky-urad/ostatni/studie-trvale-udrzitelny-rozvoj-a-turismus.pdf.

KOŠINOVÁ, Marie. Charakteristika oblasti Třeboňska In: Třeboňsko.cz [online]. 23.3.2009 [cit. 2020-03-08]. Dostupné z: <https://www.trebonsko.cz/charakteristika-oblasti-trebonska>.

O obci. Místopisný průvodce po české republice [online]. [cit. 2020-03-16]. Dostupné z: <https://www.mistopisy.cz/pruvodce/obec/7614/trebon/>.

Historie města Třeboň. Místopisný průvodce po české republice [online]. [cit. 2020-03-16]. Dostupné z: <https://www.mistopisy.cz/pruvodce/obec/7614/trebon/>.

KOŠINOVÁ, Marie. Břilice – součást obce Třeboň. In: *Třeboňsko.cz* [online]. 1.1.2016 [cit. 2020-03-08]. Dostupné z: <https://www.trebonsko.cz/brilice-soucast-obce-trebon>.

BURDA Tomáš, Eva SEMOTANOVÁ, Pavel CHROMÝ, Jiří MARTÍNEK a další ve spolupráci s Ministerstvem vnitra. 100 let proměn hranic našich regionů. In: Ministerstvo vnitra České republiky. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, © 2019. 2018 [cit. 2020-03-16]. Dostupné z:

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUK Ewjzxtqc6J7oAhUPSBUiHS6iBGgQFjAAegQIAhAB&url=https%3A%2F%2Fwww.mvcr.cz%2Fsoubor%2Fkatalog-k-vystave-100-let-promen-hranic-nasich-regionu.aspx&usg=AOvVaw090_pmlGjGl4RFiCBN9m_D.

DOBRÝ, Sláva. Kolektivizace VII. In: Agrární venkov. První internetový zpravodaj českého venkovského a zemědělského lidu. [online]. 2002, 2. 10. 2006 [cit. 2020-03-16]. Dostupné z: <http://www.multiweb.cz/agrarnivenkov/Kolektivizace.html>.

Právní normativy

Dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. In: Sbírnka zákonů a nařízení. 21. 6. 1945, roč. 1945, § 6, 7. ISSN 1804-0713. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-12>.

Nařízení ministrů financí a zemědělství č. 86/1953 Sb., o finanční pomoci jednotným zemědělským družstvům a soukromě hospodařícím rolníkům. In: Sbírnka zákonů. 28. 10. 1953, roč. 1953. ISSN 1804-0721 Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1953-86>.

Ústavní dekret prezidenta republiky č. 20/1945 Sb. o prozatímním výkonu moci zákonodárné. In: Sbírnka zákonů a nařízení. 15.2.1940, roč. 1945. Dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1945/010-1945.pdf>.

Vládní nařízení č. 114/1953 Sb., o dodávkové povinnosti a o výkupu zemědělských výrobků. In: Sbírnka zákonů. 23. 12. 1953, roč. 1953. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1953-114>.

Vládní nařízení č. 50/1955 Sb., o některých opatřeních k zajištění zemědělské výroby. In: Sbírnka zákonů. 21. 9. 1955, roč. 1955. ISSN 1804-0721. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1955-50>.

Zákon č. 280/1948 Sb., o krajském zřízení. In: *Sbírka zákonů a nařízení*. 21. 12. 1948, roč. 1948. ISSN 0862-3120. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-280>.

Zákon č. 43/1948 Sb., o zemědělském úvěru. In: *Sbírka zákonů a nařízení*. 21. 3. 1948, roč. 1948. ISSN 0862-3120. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-43>.

Zákon č. 44/1948 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o revisi první pozemkové reformy. In: *Sbírka zákonů a nařízení*. 21. 3. 1948, roč. 1948. ISSN 0862-3120. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-44>.

Zákon č. 45/1948 Sb., o rozdělení pozůstalostí se zemědělskými podniky a o zamezení drobení zemědělské půdy. In: *Sbírka zákonů a nařízení*. 21. 3. 1948, roč. 1948. ISSN 0862-3120. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-45>.

Zákon č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě). In: *Sbírka zákonů a nařízení*. 21. 3. 1948, roč. 1948. ISSN 0862-3120. Ve znění pozdějších předpisů. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-46>.

Zákon č. 47/1948 Sb., o některých technicko-hospodářských úpravách pozemků (scelovací zákon). In: *Sbírka zákonů a nařízení*. 21. 3. 1948, roč. 1948. ISSN 0862-3120. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-47>.

Zákon č. 49/1948 Sb., o zemědělské dani. In: *Sbírka zákonů a nařízení*. 21. 3. 1948, roč. 1948. ISSN 0862-3120. Ve znění pozdějších předpisů. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-49>.

Zákon č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstvech. In: *Sbírka zákonů*. 15.03.1949. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-69>.

Zákon č. 86/1950 Sb., Trestní zákon. In: *Sbírka zákonů*. 12. 7. 1950, roč. 1950. ISSN 1804-0721. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1950-88?text=86%2F1950%20Sb>.

Zákon č. 88/1950 Sb., Trestní zákon správní. In: *Sbírka zákonů*. 12. 7. 1950, roč. 1950. ISSN 1804-0721. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1950-88>.

Zákon č. 90/1988 Sb., o zemědělském družstevnictví. In: *Sbírka zákonů*. 15.03.1949. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1988-90#cast7>.